

Összeütköző érdekek – a titokvédelem a magyar büntető eljárásjogban

Jelige: titokvédelem

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Összeütköző értékek és érdekek	4
2.1 Értékek, érdekek a büntető igazságszolgáltatásban	4
2.2 Értékek, érdekek a titokvédelemben	6
3. A jogilag releváns titok egyes formáinak tartalma	11
3.1 A minősített adat	11
3.2 A foglalkozási titok és a közmegbízatási titok	13
3.3 A levéltitok és a magántitok	15
4. A titokvédelemmel összefüggő rendelkezések a Be.-ben	17
4.1 Az alapelvek	17
4.2 A tanúvallomás	18
4.3 A hatósági tanú	22
4.4 A szakértő	23
4.5 A terhelt kihallgatása	24
4.6 A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés	26
4.7 A nyilvánosság és a nyilvánosság kizárása	29
4.8 A diplomáciai mentesség és a konzuli titok	31
4.9 A kényszerintézkedések	32
4.10 A titokvédelemmel összefüggő egyéb rendelkezések	33
5. A tanúvédelem titokvédelmi vonatkozásai	34
6. De lege ferenda javaslatok	36
7. Összefoglalás	37
 Irodalomjegyzék	 39
1. számú melléklet	41

1. Bevezetés

A jogelmélet és a gyakorlat számára is érdekes és fontos kérdések merülhetnek fel, amikor társadalmilag fontos és jogilag is védett érdekek találkoznak, ütköznek egymással. Az érdekek ilyenén versengésének jogi szabályozása bonyolult és differenciált lehet. A pontos történeti tényállás, a (jelző nélküli)¹ igazság feltárása, a ténymegállapítás, mint a büntetőeljárás egyik jellegadó tényezője² is így kerül szembe a jogilag releváns titok védelmével. Nagy Lajos szavaival élve „a bírósági tényállás-megállapítás lényegében megismerés: az elkövető magatartásának, az anyagi világban végbement jelenségnek gondolati rekonstruálására irányuló célszerű és aktív tevékenység”.³ A titok védelméhez ellenben elég lehet a hallgatás, a passzivitás. Ahogy Földesi Tamásnak a titokról írott monográfiájában is olvasható: „a jogban alapvető igény a bűncselekmények titkainak feltárása, ám a nyomozás óhatatlanul titkos elemeket is tartalmaz”.⁴ A jog és a titok kategóriáinak találkozására vetíthető a következő megállapítás is: „a jog eszközei a társadalmi viszonyok alakulására, illetőleg az emberi magatartásokra kedvező hatást gyakorolhatnak ugyan, de nem helyettesíthetnek más társadalmi, politikai, erkölcsi normákat, nem léphetnek a politikai, erkölcsi eszközök helyébe”.⁵ E két jelenség találkozása, összeütközése azonban nem csupán érdekek, de értékek versengését is jelenti, ugyanis mind a büntető igazságszolgáltatás, mind a titokvédelem értékhordozó kategóriának is tekinthető. Ezáltal pedig a két jelenség kapcsolatának vizsgálata még érdekesebbé, „értékesebbé” válik. A modern államokban, modern jogrendszerekben a jog társadalmi jelentősége már aligha kérdőjelezhető meg, de a titok is kiemelkedő szerepet játszik a különböző társadalmi alrendszerekben, a titok társadalmi jelentősége egyre növekszik.⁶ Ahogy azonban Földesi is hangsúlyozza, a titok problematikája „nemcsak fontos és aktuális, hanem számos megoldatlan kérdést rejt magában”, amely jelenség összefügg a titkok azon jellegzetességével, „hogyan számos esetben ellentmondásokat hordoznak magukban, és dilemmákat idéznek elő”.⁷ Ezzel pedig vissza is kanyarodtunk a titok és a büntető igazságszolgáltatás kapcsolatához.

¹ Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2001. 36. o.

² Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris, Budapest, 2003. 21-25. o., Tremmel: i.m. 2001. 207-208. o.

³ Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 19. o.

⁴ Földesi Tamás: A „Janus arcú titok”. A titok titka. Gondolat, Budapest, 2005. fűlszöveg

⁵ Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 12. o.

⁶ Földesi: i.m. 9-11. o.

⁷ Földesi: i.m. 12. o.

A titok fogalmán a büntető anyagi és eljárásjog szemszögéből Angyal Pál szerint „mindaz a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy, vagy korlátolt számú egyén tudatkörében létező és harmadik személyek elől elzárt oly valóság (tünemény, jelenség, képzet, érzelem, gondolat stb. s mindezek megtestesítői) értendő, melyre vonatkozólag bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy ez mások ismeretkörébe ne jusson”.⁸ Szintén meghatározta Angyal a titokvédelem lényegét: „a titok java a személyiségi javak közé tartozik, minél fogva éppoly mérvben és határok között részesítendő védelemben, mint más személyiségi javak”.⁹

Minthogy a titoknak igen sokféle típusa ismeretes, és ezekhez változatos jogi szabályozás kapcsolódik, valamennyi titokfajta átfogó vizsgálatára vállalkozni a jelen dolgozatban felelőtlenség volna. Ehelyett a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (Be.) kifejezetten említésre kerülő titokfajták vizsgálatára szorítkozom.

A Be. a titokvédelem körében a minősített adat¹⁰ (korábban államtitok és szolgálati titok) mellett beszél a foglalkozási- és a közmegbízatási titokról,¹¹ külön a védői-¹² és az egyházi személyhez kötődő titokról,¹³ valamint a hatósági tanú titoktartási kötelezettségéről.¹⁴ A mindennapi életben játszott szerepük miatt azonban érdemes röviden vizsgálni a magántitok egyes formáit is.

Jelen dolgozat célja tehát elsősorban nem az egyes titokfajták tartalmának pontos körülhatárolása, nem annak megválaszolása, hogy egy konkrét információ valamilyen jogilag releváns titoknak minősül-e. Ehelyett a büntető igazságszolgáltatás és a titokvédelem által hordozott értékek, érdekek összeütközését, a jelenleg hatályos eljárási törvényünk által az ilyen kollízió kérdésre adott választ (válaszokat), illetve a jogi szabályozás esetleges hiányosságait és ezek orvosolásának lehetőségét kívánom vizsgálni. A dolgozat ugyanakkor a törvény szakaszainak mechanikus idézése helyett az azok mögött meghúzódó elvekre koncentrálok.

⁸ Angyal Pál: A titok védelme anyagi és alaki büntetőjogunkban. Atheneum, Budapest, 1908. 13. o.

⁹ Angyal: i.m. 25. o.

¹⁰ Be. 81.§ (2)

¹¹ Be. 82.§ (1) c)

¹² Be. 81.§ (1) b)

¹³ Be. 81.§ (1) a)

¹⁴ Be. 81.§ (1) d)

2. Összeütköző értékek és érdekek

2.1 Értékek, érdekek a büntető igazságszolgáltatásban

Az értékekhez és érdekekhez való viszony kérdése külön-külön vizsgálendő a büntető igazságszolgáltatás mint szervezet és eljárás, illetve a büntető eljárásjog mint a büntető igazságszolgáltatás háttérében álló normarendszer tekintetében.

A büntető igazságszolgáltatás mint szervezet és mint eljárás axiológiai értelemben ugyan nem tekinthető értéknek, az akkuzatórius büntetőeljárás azonban olyan kritériumokkal van körülbástyázva, amelyek önálló értéknek minősíthetők. Ilyen értékek például az igazságosság, a nyilvánosság és a méltányosság. Minthogy azonban ezeket a kritériumokat és ezek érvényesülési körét – a méltányosság kivételével – jellemzően a büntető eljárásjog forrása, a Be. határozza meg, vizsgálatukra a büntető eljárásjog és az értékek kapcsolatának elemzésénél térünk vissza. A méltányosság követelménye egyébként a bírák jogállásáról szóló törvényből olvasható ki.¹⁵

A büntető igazságszolgáltatás mint szervezet és mint eljárás kapcsolata még nyilvánvalóbb az érdek kategóriájával. Mindenekelőtt leszögezhetjük, hogy az igazságszolgáltatás léte, a társadalomra veszélyes cselekmények elkövetőinek felelősségre vonása önmagában is társadalmi érdek. Az Alaptörvény elején olvasható Nemzeti hitvallás egyik pontja is deklarálja, hogy „a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”.¹⁶ Ennek egyik eszköze pedig az igazságszolgáltatás.

Szintén felfoghatók érdekként a büntetőeljárás rendeltetését, általános feladatait megjelölő úgynevezett külső funkciói, az anyagi jog érvényre juttatása, az eljárás törvényességének biztosítása és az igazság elérése.¹⁷

A szervezatként és eljárásként felfogott büntető igazságszolgáltatás működése során számtalan további érdek találkozik egymással. Csupán néhány példát kiemelve: a sértett érdeke is az elkövető felelősségre vonása, az eljárásban érdekelt valamennyi személy (és hatóság) érdeke lehet a gyors, mégis alapos eljárás, a nyilvánosság vagy éppen a jogorvoslat. Itt említhetők még a büntetőeljárás úgynevezett belső funkciói, amelyek a büntetőeljárás

¹⁵ 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról 22.§ (1) és 36.§ (1)

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye. Nemzeti hitvallás.

¹⁷ Tremmel: i.m. 2001. 35-38. o.

mozgatórugóinak tekinthető főbb szerepeket, érdekköröket jelölik: a vád, a védelem és az ítélezés.¹⁸

A titokvédelemmel való kapcsolata miatt feltétlenül érdemes még feleleveníteni a büntetőeljárás központi elemét képező bizonyítás fogalmát, megjegyezve, hogy a bizonyítás szoros kapcsolatban áll a korábban elemzett megismeréssel. A két jelenség viszonyát monográfiájában részletesen vizsgálja Tremmel Flórián.¹⁹ Szerinte egyébiránt a bizonyítás „olyan megismerési folyamat, amely az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására irányul, és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik”.²⁰ A büntetőeljárásban résztvevő, azt bizonyos szempontból uraló hatóságok legfőbb feladata, célja és egyben (a hatékony és társadalmilag hasznos működés végett) érdeke tehát a megismerés. A jogi eszközökkel feloldandó ellentét pedig a fogalmak jelentése alapján nyilvánvalónak látszik e megismerés és a titokvédelem lényegi elemét képező titok, eltitkolás, a megismerés megakadályozása között.

Ami a büntető igazságszolgáltatás háttérében álló normarendszert, a büntető eljárásjogot illeti, mindenekelőtt a jogbölcselet egyik fontos területét képező jogi értéktannak azt a tézisért érdemes megemlíteni, miszerint „a jog értékeszmét terem”, maga is érték.²¹ Nyilvánvalónak tűnik, hogy az alanyi jogok az egyén számára valóban értéknek jelennek meg, a vagyoni jogok esetében ez az érték könnyen mérhetővé is válik. Értéknek tekinthetjük azonban, mindenekelőtt a társadalom, a közrend és a jogbiztonság szempontjából, a tárgyi jogot is. A tárgyi jognak pedig szerves része az alaki jog, példának okáért a büntető eljárásjog. Könnyen belátható, hogy a büntető anyagi jog rendelkezései megfelelő eljárási szabályrendszer (és szervezetrendszer) nélkül nem lennének képesek felváltani a talio elvén alapuló önbíráskodást. Erre utal Theodor Mommsen ismert késnyél-penge hasonlata is.²²

Szintén alapvető jogbölcseleti tétel az, hogy a jog értékhordozó kategória, amit Varga Csaba is megfogalmazott: „Olyan értékek s ezeknek civilizációs fejlődésünkben valamelyest kialakult hierarchikus rendszere van a jogba beépítve, amelyeknek értéke és jelenléte vitathatatlan”.²³ A jog által „hordozott” értékek pedig eszerint a jogrend, a törvényesség, a

¹⁸ Tremmel: i.m. 2001. 38. o., 92-95. o.

¹⁹ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2006. 28-35. o.

²⁰ Tremmel: i.m. 2001. 211. o., Tremmel: i.m. 2006. 59. o.

²¹ Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába. Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedése, Budapest, 1923. 19-25. o., 282-302. o., Horváth Barna: A jogelmélet vázlata. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2004. 91-105. o.

²² Mommsen, Theodor: Römisches Strafrecht. Duncker & Humblot, Leipzig, 1899. Vorwort.

²³ Varga Csaba: A jog társadalomelmélete felé. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Jogbölcseleti Intézete, Budapest, 1999. 251. o.

jogbiztonság, az igazságosság, valamint a méltányosság.²⁴ A felsorolt értékek maguk is tovább bonthatók, így a törvényesség elemei például a hatalmi ágak szétválasztása és egyensúlya, vagy a büntető anyagi és alaki jogban egyaránt fontos *nullum crimen sine lege* és *nulla poena sine lege* elvek.²⁵ Mint arról fentebb már szó volt, ezek az értékek az akkuzatórius büntetőeljárás sarokkövei is egyben, ennek pedig a titokvédelem kapcsán is jelentősége van. Míg ugyanis a korábbi évszázadok inkvizitórius eljárásában (különösen a tortúra miatt) a titkok igen csekély védelemben részesültek, addig a törvényesség, az igazságosság vagy éppen a méltányosság kritériumaiból ma már könnyen levezethető egyes titokfajták védelme is az eljárás folyamán.

A szervezatként és eljárásként felfogott büntető igazságszolgáltatáshoz hasonlóan a büntető eljárásjogról is elmondható, hogy annak léte társadalmi érdek. A fentiekben az eljárás funkcióiként is említett érdekek és a bemutatott értékek legmegfelelőbb megvalósulásához ugyanis szükség van a büntető igazságszolgáltatás működési szabályainak lefektetésére, ami a Be.-ben valósul meg. Végül, a büntető igazságszolgáltatás által hordozott, összefogott és egyensúlyban tartott érdekek érvényesülését, egymáshoz való viszonyát szintén a törvény határozza meg.

Említhetünk azonban a büntető eljárásjogban összefogott érdekek között olyat is, amely a korábban említett valamelyik értékkel függ össze. A terhelt érdekének tekinthető ugyanis példának okáért a védelemhez való jog biztosítása, ami ugyanakkor a törvényesség egyik garanciája is.²⁶ A fentiekben vázoltak alapján tehát azt a további következtetést vonhatjuk le, hogy az (elvont módon megfogalmazott követelményt jelentő) értékek és az érdekek kapcsolata is igen szoros és összetett.

2.2 Értékek, érdekek a titokvédelemben

Amíg az előző pontban bemutatott értékek és érdekek többségükben a megismerés fontosságát hangsúlyozzák, addig a titokvédelem lényege valaminek (a titoknak) a meg nem ismeréséhez fűződő érdek. A titok védelmében megtestesülő érdek, törekvés azonban nem

²⁴ Gallant, Kenneth S.: *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. Cambridge University Press, New York, 2009, Takács Péter: *Jog és igazságosság*. In: (szerk.: Szabó Miklós) *Jogbölcséleti előadások*. Prudentia Iuris 11. Bíbor, Miskolc, 1998. 184-190. o., Visegrády Antal: *A jog társadalmi küldetése az európai integráció és globalizáció korában*. CompLex, Budapest, 2012, Visegrády Antal: *Jog- és állambölcsélet*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2003. 90-93. o.

²⁵ Gallant: i.m. 11-19. o.

²⁶ Takácsné Takács Dóra: *A fogvatartott védelemhez való joga – középpontban a kapcsolattartás gyakorlata*. In: (szerk.: Jungi Eszter) *Büntetőjogi Tanulmányok X.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009. 169-184. o.

egyszerűen az előző pontban megfogalmazott értékek és érdekek ellentettje; nem fogható fel egyszerűen olyan célkitűzésként, amely a büntetőeljárás (az információk hatóság általi megismerésén alapuló gyors, hatékony, eredményes, igazságos, stb.) lefolytatásának akadályozására irányul. A titokvédelem és a büntető igazságszolgáltatás viszonya talán azáltal válik a legérdekesebbé, hogy valójában a titok védelméhez fűződő érdek is a büntető igazságszolgáltatás és a büntető eljárásjog testében megtalálható, abba szervesen illeszkedő érdekek egyike. A titokvédelem így összefügg olyan érdekekkel is, mint a méltányosság vagy az igazságosság. A legfőbb kérdés tehát az, hogy a titokvédelem mint a büntető igazságszolgáltatás és a büntető eljárásjog elemét képező érdek, jelenség, hogyan viszonyul az előbbiekhez és az azokban megtalálható egyéb érdekekhez. A felvetett probléma vizsgálata során persze azt is érdemes lehet vizsgálni, hogy a fenti érdekek kapcsolata mennyire tekinthető szervesnek, helye van-e egyáltalán a titokvédelemnek a büntető igazságszolgáltatásban és a büntető eljárásjogban.

Ami a titokvédelemhez kapcsolódó érdekeket, értékeket, azok sokféleségét illeti, Király V. István megállapítását érdemes idézni. Szerinte „a jelenkor a titok eddig még sohasem tapasztalt szerteágazását, kiterjedését hordozza, s az emberiség leglényegesebb ténykedéseit már kivétel nélkül leplezés veszi körül”.²⁷ Ehhez teszi hozzá Földesi Tamás a titok Janus-arcúságáról beszélve, hogy „a titok a jogban sem tagadja meg önmagát, és ez azt jelenti, a jog attól függően, hogy mire vonatkozik, mi a tárgya, ellentétes követelményeket állít föl, az esetek egy jelentős részében a titkok feltárását jogellenesnek tekinti és bünteti is, míg egy kisebbik jelenségcsoportnál ellenkezőképpen foglal állást: éppen az eltitkolást tekinti jogellenesnek, és ennek következtében ezt a típusú magatartást szankcionálja”.²⁸

A titokvédelemhez kapcsolódó érdekeket a jogban releváns titokfajtákon keresztül érdemes vizsgálni. Ennek keretében beszélhetünk mindenekelőtt, a jogban szokásos *private-public*, magán(jogi)-köz(jogi) ellentétpárt szem előtt tartva, a tágabb értelemben vett magántitokról és a köztitokról, minthogy a titok egyaránt megjelenik a magán- és a közszférában.²⁹ Ami az egyes titokfajtákat illeti, ezek besorolása a magántitok-köztitok kategóriák alá kérdéseket vethet fel. A tágabb értelemben vett magántitok körébe tartozik a szűkebb értelemben vett magántitok, a levéltitok és az üzleti titok. Az üzleti titokhoz szorosan kapcsolódik, de már a köztitok halvány jegyeit is hordozhatja az értékpapírtitok, amikor a titoktartásra kötelezett már tipikusan más személy (az ügyfél) érdekében tart titkot. Az üzleti titok és az

²⁷ Király V. István: *Határ – Hallgatás – Titok. A zártság útjai a filozófiában és a létben.* Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1996. 151. o.

²⁸ Földesi: i.m. 115. o.

²⁹ Földesi: i.m. 9. o.

értékpapírtitok ugyanakkor egy közös nevező alá is hozható, ez pedig a gazdasági titok, amely tehát alapvetően a magántitok szférájába esik, mégis néhány vonatkozásban a *public* területére is átnyúlik. Mitöbb, a gazdasági titokhoz kapcsolhatjuk az adótitkot és a banktitkot is, amelyek jellegükben az értékpapírtitokhoz hasonlíthatóak. Az adójog és a bankjog azonban már (az egyetemi oktatásban is) erősebb közjogi jelleget mutatnak. Az értékpapír-, az adó- és a banktitok egyébiránt vegyes jellegűek, ami alatt azt értem, hogy ezek egyfelől a gazdasági titokkal (magánjogi jogalanyok gazdálkodásához kapcsolódó információkra vonatkoznak elsősorban), másfelől a foglalkozási titokkal (a titoktartás kötelezett oldalán speciális alanyok állnak) mutatnak rokonságot.

Szintén a *private* és a *public* elmosódó határához közeledik a fentiek alapján a foglalkozási titok és „párja”, a közmegegyeztetési titok. Utóbbi két kategória lényegét tekintve a foglalkozás illetve közmegegyeztetés gyakorlása során megismert magántitok speciális védelmét szolgálja. A magántitokhoz közelíti a közmegegyeztetési titkot neve ellenére az a tény is, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 177.§ (1) bekezdésében szabályozott magántitok-sértés egyik formája az elkövetőnek közmegegyeztetésnél fogva tudomására jutott magántitok felfedése.³⁰

Végül, egyértelműen a köztitok szféráját jelenti a szolgálati titok és az államtitok, vagyis a minősített adatok³¹ köre, amely adatok esetén az állam, a „köz” érdekelt elsősorban a védelemben. (Az elmondottak megértését segíti az 1. számú melléklet.)

A köztitkok védelmének hátterében tipikusan közérdek, államérdek (nemzetbiztonsági érdek, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás zavartalan működése iránti érdek, stb.)³² áll és tipikusan más személy (akár jogi személy vagy az állam) titkának megőrzéséről van szó. Míg azonban az államtitok tartalma jellemzően teljesen független a titoktartásra kötelezett személyétől, addig a szolgálati titoknál ez az „érdektávolság” már csökkenhet, a szolgálati titok ennyiben „emberközelibb”.

Áttérve a tágabb értelemben vett magántitok szférájára, ki kell emelni, hogy a magántitkok védelméhez is fűződik közérdek, ennek hiányában bizonyára nem is nyert volna jogi szabályozást a titokvédelem.

³⁰ Btk. 177.§ (1)

³¹ A tanulmányban a teljesebb elméleti megközelítés miatt jelölöm a minősített adat korábbi megnevezéseit is. A szolgálati titok megnevezés egyébiránt számos ma is hatályos jogszabályban szerepel.

³² A 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről (Mavtv.) 5.§ (1) bekezdésében sorolja fel a minősítéssel védhető közérdek eseteit.

Érdekes kérdés a közmegebízatási és a foglalkozási titok elhatárolása, bár a két kategória a büntetőjog területére tartozó jogszabályokban tipikusan együtt jelenik meg.³³ A foglalkozás fogalmát kellően tágan kell értelmeznünk, nem szorítkozhatunk például a Munka Törvénykönyve szerinti foglalkoztatásra. E kategóriának nyilvánvalóan akkor van jelentősége, ha az adott foglalkozásra vonatkozó szabályok titoktartási kötelezettséget írnak elő a foglalkozás gyakorlóinak. Csupán példákat felhozva, foglalkozási titok lehet a Btk. szerint hivatalos személynek³⁴ minősülő jogászok tevékenységéhez kapcsolódó (bírói, ügyészi, közjegyzői) olyan titok, amely nem tartozik a minősített adat (tipikusan a szolgálati titok) körébe. Foglalkozási titoknak kell tekintenünk továbbá egyes, a Btk. szerint közfeladatot ellátó személynek³⁵ minősülő alanyok tevékenységéhez, foglalkozásához kapcsolódó (orvosi, pedagógusi), minősített adatnak nem tekinthető titkot, valamint az ügyvédi titkot (nem összetévesztendő a védői titokkal). Minthogy a foglalkozás és a közmegebízatás a jogszabályokban való együttes megjelenésük alapján egymást kiegészítő kategóriáknak tekinthetők, a közmegebízatás egyébként bizonytalan fogalmának egyik fontos eleme, hogy az nem foglalkozás. Mindezek alapján a következő meghatározást látom elfogadhatónak: a közmegebízatás olyan, foglalkozásnak nem minősülő, jellemzően, de nem feltétlenül tartósan (például eseti gondnok) betöltött társadalmi szerep, amelynek betöltéséhez közérdek fűződik. Közmegebízatási titok lehet például az állami vagy önkormányzati tisztséget betöltők, illetve a köztisztviselőkben tevékenykedők által e minőségükben megismert olyan adat, amelynek titokban tartásához valamely jogalanynak jogos érdeke fűződik. Vonatkozó Kúriai határozat hiányában érdemes lehet megemlíteni, hogy az Alkotmánybíróság (egyebek között) a polgármesteri tisztség betöltését tekinti közmegebízatásnak.³⁶ Speciálisnak tekinthető, a Be.-ben is külön nevesített két kategória az egyházi személyhez kötődő titok és a védői titok. Előbbi a foglalkozási titok egy kiemelten védett módoszata. A védői titok jellegének meghatározása azonban nem ilyen egyértelmű. Tekintve, hogy a „védő” egy garanciális jellegű eljárási pozíciót jelöl (szemben az alapját képező „ügyvédi” foglalkozással), a védői titkot helyesebbnek látszik a közmegebízatási titok körébe sorolni, mint annak egy speciális formája. Ezt erősíti az is, hogy a védő a Btk. szerint közfeladatot ellátó személy.

A közmegebízatási és a foglalkozási titok védelmének hátterében tehát igen különböző érdekek, értékek állnak. Ilyen lehet a büntetőeljárás terheltjének a védelem joga legteljesebb kiaknázásához fűződő érdeke a védői titok esetében, a gyermek (tanuló) megfelelő testi,

³³ Lásd a Be. és a Btk. vonatkozó rendelkezéseinél.

³⁴ Btk. 137.§ 1.

³⁵ Btk. 137.§ 2.

³⁶ 24/2000. (VII. 6.) AB határozat

szellemi, erkölcsi fejlődéséhez fűződő érdeke a pedagógusi titok esetében, vagy éppen az alapvető jognak minősülő³⁷ lelkiismereti- és vallásszabadság gyakorlásához fűződő érdek a lelkeszi titok kapcsán.

Főleg gazdasági, üzleti érdekek állnak az üzleti- és az értékpapírtitok, valamint a banktitok és az adótitok védelmének háttérében. Mivel azonban e titokfajták védelmére a Be. (szerintem hibásan) nem igazán fordít figyelmet, helyüzt egyrészt annyit emelek ki, hogy a minősített adattá váló gazdasági titokra már a minősített adatok védelme terjed ki. Másrészt, az adó- illetve a banktitok fogalmát több-kevesebb pontossággal leíró (az adózás rendjéről szóló) 2003. évi XCII. törvény, illetve (a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló) 1996. évi CXII. törvény meghatározzák azokat az eseteket is, amikor az adóhatóság, illetve a pénzügyi intézmény köteles az adótitkot, illetőleg a banktitkot más szerv (például bíróság) tudomására hozni.³⁸

A levéltitok tartalma igen változatos lehet, így az annak védelme mögött meghúzódó érdekek is többfélék lehetnek, általánosan azonban azt mondhatjuk, hogy ezek az érdekek a magánközlés védelmére, ezen keresztül a személyiség védelmére és szabad kibontakoztatására mutatnak. A Ptk. 81.§ (1) bekezdése a levéltitkot az üzleti titok és a magántitok mellett említi (a tágabb értelemben vett magántitok harmadik formájaként), ez azonban nem jelenti azt, hogy a kategóriák között ne lehetne átfedés. Az illetéktelen személy által felbontott levél is tartalmazhat például üzleti titkot. A Btk. némiképp eltérő módon közelít a tágabb értelemben vett magántitok elemeihez, a levéltitok megsértése³⁹ mellett ugyanis az elkövetőnek foglalkozásánál vagy közmegbízatásánál fogva tudomására jutott magántitok megsértését⁴⁰ (melynek elkövetési magatartása a felfedés) rendeli büntetni, mindkét esetben magánindítványra. Emellett (szintén magánindítványra) büntetni rendeli a Btk. a magántitok jogosulatlan megismerését⁴¹ is, ami az elkövetési magatartások és a védett titkok körét tekintve is szélesebb oltalmat biztosít, mint a magántitok megsértésének tényállása. A titokvédelem teljességének érdekében úgy gondolom, a Btk. magántitok fogalmába az üzleti titok is bele kell, hogy tartozzon, vagyis büntető törvényünk a tágabb értelemben vett magántitokról beszél, miközben annak egyik elemére, a levéltitokra külön tényállást állapít meg.

³⁷ Magyarország Alaptörvénye. Szabadság és felelősség. VII. cikk (1)

³⁸ Hozzáférés a közzféra adataihoz. Eötvös Károly Intézet, 2005. szeptember – 2006. január. 76-77. o., illetve 82-83. o.

³⁹ Btk. 178.§

⁴⁰ Btk. 177.§

⁴¹ Btk. 178/A.§

Végül, a szűkebb értelemben vett magántitok védelmének háttérében meghúzódó érdekek kapcsán megismételhetjük a levéltitoknál írtakat. E titokfajta tartalma szerint igen sokféle lehet, végső sorban azonban a védelem a személyiségre irányul, a védett érdek (érték) a személyiség integritása, autoritása. A magántitok védelmének gyökerei szintén megtalálhatók Magyarország Alaptörvényében,⁴² és az alapvető jognak minősülő emberi méltósághoz való jogra mutatnak.

3. A jogilag releváns titok egyes formáinak tartalma

Ki kell térni arra is, hogy a jogilag releváns titoknak a jelen tanulmányban vizsgált formái tulajdonképpen milyen tartalmat hordozhatnak, mit jelentenek, milyen információkat védenek. Erre azért van szükség a Be. titoktartásra vonatkozó rendelkezéseinek vizsgálata előtt, mert a büntetőeljárásról szóló törvény nem tartalmaz az egyes titokfajták kapcsán értelmező rendelkezést. Mivel azonban az előző részben egyes titkokhoz kapcsolódó érdekek megértése szükségessé tette az adott titokfajta fogalmának, tartalmának érintését, ezekre már csupán röviden utalok.

3.1 A minősített adat

A minősített adat fogalmát a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény (Mavtv.) határozza meg, mégpedig úgy, hogy különbséget tesz nemzeti- és külföldi minősített adatok között.

A törvény értelmében nemzeti minősített adat „a minősítéssel védhető közérdekek körébe tartozó, a minősítési jelölést az e törvényben, valamint az e törvény felhatalmazása alapján kiadott jogszabályokban meghatározott formai követelményeknek megfelelően tartalmazó olyan adat, amelyről – a megjelenési formájától függetlenül – a minősítő a minősítési eljárás során megállapította, hogy az érvényességi időn belüli nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése, módosítása vagy felhasználása, illetéktelen személy részére hozzáférhetővé, valamint az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele a minősítéssel védhető közérdekek közül bármelyiket közvetlenül sérti vagy veszélyezteti, és tartalmára tekintettel annak nyilvánosságát és megismerhetőségét a minősítés keretében korlátozza”.⁴³ A „minősítéssel védhető közérdek” esetkörei mutatják meg a minősített adat lehetséges tartalmát, ezek

⁴² Magyarország Alaptörvénye. Szabadság és felelősség. VI. cikk (1)

⁴³ Mavtv. 3.§ 1. a)

Magyarország szuverenitása, területi integritása, alkotmányos rendje, honvédelmi, nemzetbiztonsági, bűnüldözési és bűnmegelőzési tevékenysége, igazságszolgáltatási, központi pénzügyi, gazdasági tevékenysége, külügyi vagy nemzetközi kapcsolatai, valamint az állami szervek illetéktelen külső befolyástól mentes, zavartalan működésének biztosítása.⁴⁴ A minősített adat minősítése a közérdek veszélyeztetettsége szerint lehet „Szigorúan titkos”, „Titkos”, „Bizalmas” vagy „Korlátozott terjesztésű”, a titokvédelem ideje (érvényességi idő) pedig a fenti kategóriák esetében legfeljebb 30, 30, 20, illetve 10 év, amely időtartam a törvény 5.§ (7) bekezdésében foglaltak szerint korlátozott mértékben meghosszabbítható.⁴⁵

A törvény meghatározza a külföldi minősített adat fogalmát is,⁴⁶ és ennek minősítési szintjeihez több nemzetközi szervezet tekintetében megfelelési táblázatot tartalmaz.⁴⁷

A minősített adat fogalmát ugyanakkor a Btk. némiképp (még hozzá időben) kiterjeszti, amikor a minősített adattal történő visszaélés bűncselekménye kapcsán úgy rendelkezik, hogy „a büntetőjogi védelem a minősítés kezdeményezésétől számított harminc napig kiterjed arra az adatra is, amelynek a minősítését kezdeményezték, de a cselekmény elkövetésekor a minősítési eljárást még nem fejezték be, és erről az elkövető tudomással bír”.⁴⁸ Ez a kiterjesztés implicite egy titoktartási többletkötelezettséget is magában hordoz, amely kötelezettségnek a büntetőeljárásban is szerepe lehet; vagyis a titoktartási kötelezettség tulajdonképpen a Btk. alapján is fennállhat például a tanú esetében, ha az általa ismert adat vonatkozásában a minősítés kezdeményezése megtörtént, de harminc napnál nem régebben.

A teljesebb elméleti megközelítés érdekében az államtitok⁴⁹ és a szolgálati titok⁵⁰ fogalmát felidézve a korábbi szabályozásból, láthatjuk, hogy lényegében ténylegesen a Mavtv.-ben meghatározott minősített adat – fogalom rejlik a mára már hatályon kívül helyezett az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény hivatkozott definícióiban. A korábbi törvény melléklete tartalmazta továbbá az „államtitokkörü jegyzéket”, amelynek hatályon kívül helyezésével „megszűnt a minősítési automatizmus lehetősége”.⁵¹ A Mavtv.-ben a minősítés négyfokozatúsága is pozitívum, visszalépésként értékelhető azonban, hogy a

⁴⁴ Mavtv. 5.§ (1)

⁴⁵ Mavtv. 5.§ (4) és 5.§ (6)

⁴⁶ Mavtv. 3.§ 1. b)

⁴⁷ Mavtv. 9.§ és a Mavtv. 2. számú melléklete

⁴⁸ Btk. 223.§ (2)

⁴⁹ 1995. évi LXV. törvény 3.§ (1)

⁵⁰ 1995. évi LXV. törvény 4.§ (1)

⁵¹ Nemzeti Biztonsági Felügyelet: Törvény a minősített adat védelméről. <http://www.nbf.hu/mavtv.html>

Btk. kapcsolódó tényállásaiban a büntetési tételek részben csökkentek; vagyis az új törvény „részben előrelépés, részben visszalépés”.⁵²

A szolgálati titok kapcsán meg kell még említeni egy látszólagos következetlenséget, amely az államtitok és a szolgálati titok kategóriáinak a minősített adattal történő felváltása során mutatkozott meg. A legfőbb állami szervek egy részének szolgálati titokköréről szóló alacsonyabb szintű jogszabályok ugyanis ma is hatályban vannak. Erre a Mavtv. átmeneti rendelkezései⁵³ adnak lehetőséget még évekkel az új törvény hatályba lépését követően is. Jóllehet, a Mavtv. hatályba lépése előtt keletkezett államtitkok és szolgálati titkok átminősítése időigényes feladat, a szóban forgó jogszabályok szóhasználatára zavaró lehet. Szerencsés módon az új terminológiára tért át a Legfőbb Ügyészség⁵⁴ és az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium⁵⁵. A korábbi szóhasználatnak megfelelően maradt azonban hatályban több állami szerv szolgálati titokköri jegyzéke.⁵⁶

Érdemes még megemlíteni Székely Ivánnak azt a megállapítását, miszerint az államtitok és a szolgálati titok fogalmi körébe (minősítés hiányában) közérdekű és személyes adatok is tartozhatnak, de a közérdekű adatok vannak túlsúlyban.⁵⁷ Végül pedig azt az elfogadható kritikát említem, miszerint a minősített adatok szabályozásának egyik nagy hiányossága, hogy „a túlbiztosításnak nincs szankciója”.⁵⁸

3.2 A foglalkozási titok és a közmegbízatási titok

A foglalkozási- és a közmegbízatási titok kapcsán ehelyütt mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy a köztitok kategóriája e titokfajtákat megelőzi, így a foglalkozás vagy közmegbízatás gyakorlása során megismert minősített adatra a minősített adatok védelmének (szigorúbb) szabályai irányadóak.

⁵² Nagy Klára: Az állam jogos titkai? In: (szerk.: Smuk Péter) Az állam és jog alapvető értékei I. kötet. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2010. 147. o.

⁵³ Mavtv. 39.§ (1)-(7)

⁵⁴ 1/2012 (I.6.) LÜ utasítás a minősített adatok védelmének biztonsági szabályzatáról

⁵⁵ 17/2008 (HÉ 37.) IRM utasítás az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Minősített Adatok Kezelési Szabályzatáról

⁵⁶ 4109/Bny/2000. (MK 85.) APEH utasítás (APEH Bűnügyi Igazgatóság és területi nyomozó hivatalai), 9/2002. (XII. 23.) KvVM rendelet (Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és szervei), 28/2008. (X. 10.) OKM rendelet (Oktatási és Kulturális Minisztérium), 4/1999. (VIII. 6.) SzCsM rendelet (Szociális- és Családügyi Minisztérium és szervei), 2/2009. (IV. 15.) KHEM tájékoztató (Közlekedési, Hírközlési és Energiaügyi Minisztérium), 29/1996. (MK 103.) ORFK utasítás (rendőrség), 17/2003. (Eb. K. 4.) OEP számú utasítás (Országos Egészségbiztosítási Pénztár)

⁵⁷ Székely Iván: Tézisszerűen az adatvédelem és az információszabadság viszonyáról. Fudamentum, 2004/4. 47-54. o.

⁵⁸ Nagy K.: i.m. 150. o.

A foglalkozási titok körének meghatározásához a „foglalkozás” szó jelentését érdemes vizsgálni. Törvényi és Kúriai értelmezés, fogalom-meghatározás hiányában a kifejezés általános értelmét tekinthetjük kiindulási alapnak. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a foglalkozás „olyan munka, amely különleges tudást vagy képzést igényel”, illetőleg „az ember szokásos munkája, főleg az, amellyel a megélhetéséhez keresi meg a pénzt”. Ahogy azonban korábban említettem, a foglalkozás kategóriája nem szorítható például a Munka Törvénykönyve szerinti foglalkoztatásra, sőt, a függő munkavégzés kategóriájára sem. A foglalkozási titok megtartása ugyanakkor csak azt terheli, akinek foglalkozásához „valamilyen formában szorosan kötődik a bizalmi elvből, bizalmi viszonyból fakadó titoktartási kötelezettség”.⁵⁹ Ilyen lehet az ügyvéd, az orvos, a lelkész, a gyógyszerész, a pedagógus, a pszichológus, vagy éppen a különböző adatkezelők. A titoktartási kötelezettséget hordozó foglalkozások taxatív felsorolása szinte lehetetlen, arra maga a jogalkotó sem vállalkozott, a közigazgatási eljárásról szóló törvény például csupán a következő értelmező rendelkezést tartalmazza: „hivatás gyakorlásához kötött titok: különösen az orvosi, ügyvédi, közjegyzői, lelkészi-egyházi személyi hivatás gyakorlásához kötött titok”.⁶⁰

A köz megbízási titok tartalma kapcsán csupán az általam korábban adott meghatározásra utalnék, miszerint a köz megbízási titok olyan, foglalkozásnak nem minősülő, jellemzően, de nem feltétlenül tartósan betöltött társadalmi szerep, amelynek betöltéséhez közérdek fűződik. Nem tartós köz megbízási titok tekinthető például az eseti gondnok tevékenysége.

A foglalkozási- és a köz megbízási titok védelmének vonatkozó (a ma hatályoshoz hasonló) szabályait is bemutatja Nagy Lajosnak a tanúbizonyításról 1966-ban írott monográfiája, a két kategória elhatárolására azonban ő sem vállalkozott, csupán példákat nevesített.⁶¹

Ami a foglalkozási- és a köz megbízási titok egyes típusait illeti, ezek tartalmára az adott foglalkozásra, illetve köz megbízási titok vonatkozó szakmai szabályokból következtethetünk. Az ügyvédi titoktartás szabályait például az ügyvédekről szóló törvény⁶², valamint a Magyar Ügyvédi Kamara vonatkozó szabályzata⁶³, a közjegyzői titoktartás szabályait a közjegyzőkről szóló törvény⁶⁴, az orvosi titoktartást mibenlétét az egészségügyről szóló törvény⁶⁵ és a 2011.

⁵⁹ Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban. CompLex, Budapest, 2009. 89. o.

⁶⁰ 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól 172.§ g)

⁶¹ Nagy L.: i.m. 287-288. o.

⁶² 1998. évi XI. törvény az ügyvédekről 8.§ (1)-(4)

⁶³ Az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 5/2008. (XI. 27.) MÜK szabályzattal módosított 8/1999. (III. 22.) MÜK szabályzat 4/1-4/11.

⁶⁴ 1991. évi XLI. törvény a közjegyzőkről 9.§ (1)-(2)

szeptember 24-én elfogadott Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe, a lelkeszi titoktartás szabályait pedig az egyháztörvény⁶⁶ és az egyes egyházak, felekezetek saját jogforrásai (a római katolikus egyház esetében például az 1983-ban hatályba lépett Codex Iuris Canonici) határozzák meg.

A korábbiakban is kiemelt két speciálisnak tekinthető titokfajta közül a védői titok vonatkozásában maga a Be. tartalmaz rendelkezést, miszerint „nem hallgatható ki tanúként a védő, arról, amiről mint védő szerzett tudomást, vagy amit a terhelttel védői minőségében közölt”.⁶⁷ A védői titoktartást egyébiránt Fenyvesi Csaba monográfiája vizsgálja részletesen.⁶⁸ Ami az egyházi személyhez kötődő titkot illeti, annak eljárásbeli szabályozására később, a Be. rendelkezéseinek elemzésénél térek vissza, annyit azonban érdemes már itt megemlíteni, hogy az egyes felekezetek szabályai a szűkebb gyónási titok részletes szabályait is tartalmazhatják, mint a már említett Codex Iuris Canonici, amely kimondja többek között, hogy „a gyónási titok sérthetetlen; ezért tilos a gyóntatónak a gyónót szóval vagy bármilyen más módon, bármi okból, akár csak részben is elárulnia”.⁶⁹

3.3 A levéltitok és a magántitok

A levéltitok és a (szűkebb értelemben vett) magántitok fogalmának, tartalmának vizsgálata előtt még egyszer szólni kell a tágabb értelemben felfogott magántitokról, amelyet a Ptk.-ból ismerünk, és amelynek elemei az üzleti titok, a levéltitok és a (szűkebb értelemben vett) magántitok.⁷⁰

Ami a levéltitkot és a szűkebb értelemben vett magántitkot illeti, ez a két titokfajta fogalmát és tartalmát tekintve minden más titokhoz képest általánosabb, a védelem erejét tekintve pedig gyengébb. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a levéltitok vagy a szűkebb értelemben vett magántitok sérelme például foglalkozási titok vagy adótitok sérelmét jelenti, utóbbi alapján kell minősíteni a fennálló jogi helyzetet. Még látványosabb ez a beolvadás, ha példának okáért valamely minősített adat jogosulatlan megszerzése történik a levéltitok megsértésével, ilyenkor nincs lehetőség halmazat megállapítására a Btk. 221.§ (1) a) pontja és 178.§ (1) bekezdése vonatkozásában. Ugyanakkor a levéltitok is speciálisnak tekinthető a szűkebb

⁶⁵ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 25.§ (1)

⁶⁶ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról 13.§ (3)

⁶⁷ Be. 81.§ (1) b)

⁶⁸ Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2002. 273-279. o.

⁶⁹ Codex Iuris Canonici 983. kánon 1.§

⁷⁰ Ptk. 81.§ (1)

értelemben felfogott magántitokhoz képest, hiszen ez utóbbinak (mint minden más titoknak is) egyik rögzítési, megjelenési módja lehet a levél.

Érdemes még megvizsgálni, mit is tekintünk levélnek. Ebben a kérdésben szintén a Btk. ad iránymutatást, hiszen a levéltitok megsértésének tényállásában két elkövetési tárgyat jelöl meg: az egyik a „közlést tartalmazó zárt küldemény”, a másik a „távközlési berendezés útján továbbított közlemény”.⁷¹ Előbbi tárgy esetében érdemes kiemelni, hogy annak alakja, formája, mérete, anyaga irreleváns, a lényeges kritérium a „zártság”, amelynek szempontjából azonban fontos lehet például a csomagolás. A levéltitok védelme ugyanakkor nyilvánvalóan nem illeti meg a nyilvános „felületen” hagyott címzett üzenetet, például egy a internetes üzenőfal esetében.

Végül, a szűkebb értelemben vett magántitok (amilyen például a nemi irányultságra, szexuális szokásokra vonatkozó szenzitív adat) tekintetében a Legfelsőbb Bíróság egy 2003-ban született elvi határozatát kell megemlíteni, amely a magántitok megsértése vétségének vonatkozásában meghatározza a magántitok fogalmát. A határozat szerint magántitok „minden olyan bizalmas, csak szűk körben, illetve beavatottak előtt ismert - személyi, családi, vagyoni helyzetre, egészségi állapotra, sajátos szokásokra vonatkozó - tény vagy adat, amelynek nyilvánosságra kerülése a sértettre nézve érdeksérelemmel járna, ezért a büntetőjog által védett igénye fűződik ahhoz, hogy mindazok, akik arról foglalkozásuk vagy közmegbízatusuk révén tudomást szereznek, azt - amennyiben nincs ez ellen ható nyomatékosabb érdek - meg is őrizzék”.⁷² A fenti definícióból kiolvasható a magántitok említett általánosságának és viszonylagos gyengeségének oka, amiért a Btk. is csak a foglalkozási- vagy közmegbízatusi titok sérelmébe olvadva védelmezi, nevezetesen az, hogy egyénenként eltérő lehet a szűkebb értelemben vett magántitok (bizalmas adatok vagy tények) köre. Szintén nem bírnak elég konkrét tartalommal, és a Legfelsőbb Bíróság (majd a Kúria) által sem kerültek bővebb kifejtésre az olyan kifejezések, mint „bizalmas”, „szűk körben” vagy „sajátos szokások”, de az „érdeksérelem” és a „nyomatékosabb érdek” megjelölések is pontosításra szorulnának. Úgy vélem tehát, hogy az elvi határozat sem orvosolja kellőképpen a magántitok legaldefiníciójának hiányából eredő problémát, hiátust.

⁷¹ Btk. 178.§ (1)

⁷² 926/2003. számú büntető elvi határozat

4. A titokvédelemmel összefüggő rendelkezések a Be.-ben

Rátérve a Be. titokvédelmi vonatkozású szabályainak bemutatására, értelmezésére, esetleges kritikájára, különösen a törvényben meghúzódnó (bár ilyenekként taxatív fel nem sorolt) alapelvek, a tanú és a terhelt kihallgatásának, illetve a szakértő meghallgatásának, a hatósági tanú titoktartási kötelezettségének, a titkos információgyűjtésnek és a titkos adatszerzésnek, a nyilvánosság kizárásának, a mentességi eljárásnak, valamint egyes kényszerintézkedések foganatosításának a szabályai érdemelnek figyelmet.

4.1 Az alapelvek

A Be., szemben több, a maga szabályozási területén alapvető jelentőségűnek tekinthető törvénnyel, az alapvető rendelkezései között nem sorolja fel a büntetőeljárás valamennyi alapelvét, azok mégis kiolvashatók a jogszabály szövegéből, rendszeréből. Itt olyan fontos jogi-jogpolitikai normákról van szó, amelyek többsége Magyarország Alaptörvényében is megtalálható alkotmányos elv.⁷³ A büntetőeljárás alapelvei közül a titokvédelem kapcsolatát vizsgálni érdemes a törvényességgel, a jogorvoslathoz és a védelemhez való joggal, az ártatlanság vélelmével és a nyilvánossággal.⁷⁴

A törvényesség követelménye a büntetőeljárásban résztvevő hatóságokkal szemben azt az igényt támasztja, hogy tevékenységük gyakorlása során a jogszabályok rendelkezéseit tartsák be. Ez a kötelezettség tehát nem pusztán a Be.-re vonatkozik, hanem például a titoktartás szabályait meghatározó egyéb jogszabályokra is. A titokvédelem szabályainak megsértésével megszerzett bizonyíték ezek alapján nem törvényes, és az eljárásban nem használható fel.⁷⁵ Amennyiben pedig a titokvédelem szabályainak megsértése olyan (relatív) eljárási szabálysértést valósít meg, amely befolyásolja az ügy kimenetelét, ez a szabálysértés alapot adhat a jogorvoslat igénybevételéhez.⁷⁶

A terheltet megillető védelemhez való jog azt jelenti, hogy a terhelt saját védelme érdekében minden törvényes eszközt igénybe vehet. E védekezés egyik eszköze lehet a terhelti

⁷³ Magyarország Alaptörvénye. Szabadság és felelősség. XXVIII. cikk (1)-(7)

⁷⁴ Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zsolt – Sinku Pál – Tóth Mihály – Varga Zoltán: Büntető eljárásjog. (szerk.: Tóth Mihály) HVG-Orac, Budapest, 2009. 40-49. o., Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2008. 59-68. o., Király T.: i.m. 104-134. o.

⁷⁵ Fenyvesi-Herke-Tremmel: i.m. 288-292. o.

⁷⁶ Fenyvesi-Herke-Tremmel: i.m. 537-539. o.

alapjognak tekintett hallgatás joga.⁷⁷ A hallgatás jogának általános jellege mellett is érdemes azonban megjegyezni, hogy a terheltet is megilletteheti, illetve terhelheti a korábbiakban említett titkok védelmének joga és kötelezettsége. A terhelt és a titoktartásra kötelezettek hallgatása pedig adott esetben olyan bizonyítékhiányhoz vezethet, amely megalapozza az ártatlanság vélelmének elemét képező *in dubio pro reo* elv alkalmazását.⁷⁸

Ami a nyilvánosság elvét illeti, annak a titokvédelemmel való viszonyára később, a nyilvánosság kizárására vonatkozó rendelkezések ismertetésénél térek vissza. Ehelyütt még a Be. egy elvi jelentőségű, a magántitok védelmét szolgáló elvárását emelem ki, amely az eljáró hatóságokra (és azok tagjaira) ró titoktartási, titoktartási kötelezettséget. Eszerint „az eljárási cselekmények végzésekor [...] az érintettek személyiségi jogait [...] tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra”.⁷⁹ Ezen elv kimondása helyeselhető, ám a gyakorlatban súlytalan. Egyrészt, az idézett rendelkezés fogalmai nem kellően határozott tartalmúak (például mi „szüségtelen”), másrészt, bizonyos eljárási cselekményeknél a nem érintett személyek (például elővezetésnél vagy házkutatásnál a szomszédok) figyelme elől gyakorlatilag lehetetlen elrejtőzni, a hatóság nyilván nem vonhat minden helyszín köré paravánokat. A fenti rendelkezés tehát fogalmilag pontosabb, tartalmilag részletesebb újragondolást igényel.

4.2 A tanúvallomás

A dolgozatban vizsgált érdekek összeütközésének talán leglátványosabb területe a tanú kihallgatása. E téren az első, amit le kell szögeznünk, hogy a tanú a Be.-ben meghatározott kivételektől eltekintve, köteles vallomást tenni és a „legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani”.⁸⁰ Éppen a jogilag releváns titok egyes kategóriáinak védelmében mondja azonban ki a Be. 81.§ (1) a) és b) pontja, hogy „nem hallgatható ki tanúként a lelkész, illetőleg az egyházi személy arról, amire a hivatásánál fogva titoktartási kötelezettsége áll fenn; a védő arról, amiről mint védő szerzett tudomást, vagy amit a terhelttel védői minőségében közölt”. Ami az elsőként említett titokkört illeti, a törvény nem határozza meg közelebbről a lelkész, az egyház és az egyházi személy fogalmát, a rendelkezést azonban – e személyek társadalmi szerepe, a hivatásukba vetett évezredes

⁷⁷ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberi jog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 243-294. o.

⁷⁸ Tremmel: i.m. 2001. 86-88. o.

⁷⁹ Be. 60.§ (1)

⁸⁰ Be. 79.§ (2), illetve 85.§ (3)

emberi bizalom miatt – tágan kell értelmeznünk, és Varga Zoltán nézetével ellentétben nem szűkíthetjük le azt a gyónási titokra (az egyes felekezetek eltérő intézményei miatt sem).⁸¹ A védői titok esetében elsőként azt jegyzem meg, hogy az „amiről mint védő szerzett tudomást” meghatározás szigorú értelmezése meglehetősen széles hallgatási kötelezettséget ró a védőre, ugyanis eszerint titoktartás terheli olyan bűncselekmények kapcsán is, melyekről a terhelt neki annak ellenére beszámol, hogy azok nem kapcsolódnak az adott védő részvételével folyó ügghöz. Kérdés, szabad-e a terhelt-védő bizalmi viszonyt ilyen mértékben a bűnüldözési érdek elé állítani. Az sem egyértelmű, hogy mi a védői titok kezdete? Ha például a terhelt védői megbízás adásának szándékával felkeres egy ügyvédet, és beszámol neki valamilyen bűncselekményről, az ügyvéd pedig nem vállalja a megbízást, vajon ügyvédi- vagy védői titokkal állunk szemben? A Be. szövegezése szerint ez nem lehet védői titok, mivel az ügyvéddel az információt nem mint védővel közölték. A teleologikus jogértelmezés azonban megkívánja, hogy az ilyen eseteket a védői titok erősebb⁸² védelmével biztosítsuk. Az ügyvédtől sem várható ugyanis, hogy adott ügy megismerése előtt elvállalja a terhelt védelmét. A védői titokkal kapcsolatban még a 81.§ (1) b) pontjának második fordulata érdemel figyelmet. Ez a rendelkezés a védő legjobb tudása szerinti tevékenységi kötelezettségével⁸³ és a hatékony védekezés lehetőségével áll összefüggésben, amikor biztosítja a terhelt és védője közötti kommunikáció tartalmának hatóságok előtti titokban maradását és az egymás közötti nyíltabb beszédet, megkönnyítve a védői tájékozódás⁸⁴ eredményeinek terhelttel történő közlését is. (A védővel való kapcsolattartás problémáit egyébiránt részletesen tárgyalja Takácsné Takács Dóra korábban hivatkozott tanulmánya.⁸⁵) A védői titok megkerülésének egyik tipikus módszere lehet fogvatartott terheltek esetén a terhelt zárkatársának kihallgatása, az ilyen vallomást azonban kellő körültekintéssel kell vizsgálni az esetleges rejtett érdekek (például a zárkatárs elleni eljárásban kötött alku) miatt.⁸⁶

A lelkészi- és a védői titok kapcsán meg kell még jegyezni, hogy mindkét tanúzási tilalom fennáll az alapjául szolgáló viszony megszűnése után is.⁸⁷ Ez különösen a védő

⁸¹ Varga Z.: i.m. 77-78. o.

⁸² Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2012. 236. o.

⁸³ Be. 50.§ (1)

⁸⁴ Be. 50.§ (2)

⁸⁵ Takácsné: i.m. 174-182. o.

⁸⁶ Heszl Tibor – Kóhalmi László: A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából. In: (szerk.: Mészáros Bence) A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2009. 103. o.

⁸⁷ Be. 83.§ (2)

vonatkozásában lehet érdekes, ha valamely ügyben új védenecse érdekében meg kellene szegnie egy korábbi ügy miatt fennálló titoktartási kötelezettségét. Ilyenkor a védői megbízás átadása és a védői titok megtartása a megoldás.

A Be. 81.§ (2) bekezdése értelmében az előbbiekhöz hasonló tanúzási tilalom alá esik a minősített adat védelmére kötelezett személy, azzal az eltéréssel azonban, hogy az ügyész vagy a bíróság megkeresésére a minősítő konkrét kérdések tekintetében mentesítheti a titoktartásra kötelezettet a titoktartás alól.⁸⁸ Ez a megoldás ugyanakkor csak igen szűk körben, és mindig csak a minősítő által egyedileg megválaszolni engedélyezett kérdések esetén törí át a titoktartást. Ez a megoldás újragondolást kíván, mivel a minősítőnek igen széles diszkrecionális döntési jogot ad, a spontán kérdezés s a minősítői döntés megtámadásának kizárásával pedig az eljárás hatékonyságát csökkenti.

Csupán a tanúvallomás megtagadásának lehetőségét biztosítja a törvény (a lelkeszi- és a védői titok kivételével) a foglalkozási- és a közmegbízatási titok megtartására kötelezettek számára, amennyiben a tanúvallomásával az ilyen személy megsértené titoktartási kötelezettségét. Hasonlóan azonban a minősített adat kapcsán elmondottakhoz, itt is adható felmentés a titoktartás alól, ilyen esetben pedig a tanúvallomás megtagadásának joga is elenyészik.⁸⁹ Speciális titokvédelmi rendelkezés vonatkozik a médiatartalom-szolgáltatók és informátoraik kapcsolatára, miszerint a médiatartalom-szolgáltató nem köteles felfedni informátora kilétét, kivéve, ha a bíróság erre kötelezi (ha három évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény felderítése érdekében az információt átadó személy kilétének ismerete nélkülözhetetlen, az ettől várható bizonyíték mással nem pótolható, továbbá a bűncselekmény felderítéséhez fűződő érdek olyan kiemelkedő, amely az információforrás titokban maradásához fűződő érdeket egyértelműen meghaladja).⁹⁰ A fenti rendelkezés komoly garanciákat kíván biztosítani, egyes fogalmai (például az érdekek „értékének” viszonya) azonban nem kellően objektívek. Az is megkérdőjelezhető, hogy szükséges-e a sajtószabadságot ilyen mértékben a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága elé helyezni.

A fentiekben bemutatott tanúzási akadályok közös jellemzője, hogy azokat a tanúval a kihallgatása elején tisztázni, ennek lefolyását pedig jegyzőkönyvezni kell; ezek hiányában a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.⁹¹ A csupán vallomás-megtagadás lehetőségével védett titokkörök oltalmát ugyanakkor gyengítheti, hogy a Be.

⁸⁸ Be. 81. § (3)

⁸⁹ Be. 82. § (1) c)

⁹⁰ Be. 82. § (1) d) és 82. § (6)

⁹¹ Be. 82. § (2)

82.§ (3) bekezdése értelmében a megtagadás jogosságáról az eljáró hatóság határoz. Emellett eltántoríthatja a tanúkat a vallomástétel megtagadásától a Be. 93.§ szakaszának rendelkezése, miszerint „ha a tanú a vallomástételt [...] a következményekre történt figyelmeztetés után jogosulatlanul megtagadja, rendbírsággal sújtható”. Erősítheti ugyanakkor ezt a védelmet a 94.§ szakaszban foglalt szabály, amelynek értelmében a tanúzási mentességre hivatkozást elutasító határozat elleni jogorvoslatnak halasztó hatálya van. A jogellenesen felhasznált bizonyítékok kapcsán pedig itt kell megemlíteni egy, az emberi természetben rejlő veszélyt, ami akár jogorvoslat (az eljáró fórum új eljárásra utasítása) esetén is rendkívül problémás lehet. Arról van nevezetesen szó, hogy a jogellenesen megismert, de az ügy érdemét érintő információt az emberi tudatból kizárni nagyon nehéz, így az befolyásolhatja például az új eljárásban a beszerzendő bizonyítékok körének megállapítását, a hatóság tagjainak gondolkodását.

Fontos rendelkezést tartalmaz még a Be. 296.§ (3) bekezdése, miszerint „ha a tanú a tárgyaláson a mentességi jogával él, a korábban tett vallomása nem ismertethető és nem olvasható fel”. Az ügyészt azonban itt is befolyásolhatja az általa korábban megismert információ, ami probléma lehet. Erre a helyzetre szintén megoldást kellene találni. Az ügyész leváltása például lehetne hatásos megoldás, de az ügy vitele szempontjából ésszerűtlen.

Az elmondottakat végül további két megállapítással kell kiegészíteni. Először is, minthogy a Be. a fentiekben vázolt tanúzási akadályoknál pontosan meghatározza a mentességek és tilalmak alanyait, így tanúként elvileg kihallgatható minden olyan személy (hallomástanú), aki „a mentességet élvező személytől nem hivatalos eljárása során, vagy azzal összefüggésben szerzett tudomást a bizonyítandó tényről”.⁹² Ez a kiskapu szintén a jogilag releváns titok védelmének hatékonysága ellen hat, ezért a hallomástanú vallomásának felhasználhatóságát részletesebben kellene szabályozni. Olyan titokra nézve például, amelyre másnak tanúzási tilalma áll fenn, kifejezetten ki kellene zárni a hallomástanú vallomását, míg a vallomásmegtagadási joggal védett titok esetén a hallomástanú vallomását nem (feltétlenül) látszik indokoltnak kizárni. A hallomástanú vallomásának bizonyítékként való felhasználása során szintén problémát okozhat e vallomások hitelessége. Másodszor, a Be. 82.§ (1) c) pontjának szóhasználata lehetővé teszi, hogy a foglalkozási- és közmegbízatási titok körébe vonjuk a banktitkot, adótitkot és értékpapírtitkot. Nem tartalmaz ellenben rendelkezést a tanúzási akadályok körében a törvény az előbbieknél nem minősülő üzleti

⁹² Varga Z.: i.m. 85. o.

titokra nézve. Ezt a hiányt vagy orvosolni kell, vagy a törvénynek nyilvánvalóvá kellene tennie, hogy az üzleti titok e körben nem élvez védelmet.

Az előbbieken bemutatott tanúzási akadályokat (is) nevezi Tremmel Flórián találó módon bizonyítási, felderítési tilalmaknak.⁹³ E szóhasználat utal arra, hogy a hatóság köteles tiszteletben tartani a tanú titoktartási kötelezettségét.

Végül megemlítem, hogy a tanú kihallgatására vonatkozó titokvédelmi szabályok – bár ezt a törvény kifejezetten nem rögzíti – értelemszerűen érvényesek a szembesítésre is, ahol szintén felmerülhetnek az e pontban jelölt problémák.

4.3 A hatósági tanú

A büntetőeljárásban betöltött eltérő szerepe miatt a tanúra vonatkozó szabályoktól elkülönítve mutatom be a hatósági tanúra vonatkozó speciális titokvédelmi szabályozást. A Be. szerint a hatósági tanú olyan, az eljárásban érdektelen személy, akit az ügyész vagy a nyomozó hatóság egyes eljárási cselekményeknél vesz igénybe abból a célból, hogy igazolja e cselekmények lefolyását és eredményét, illetve egy esetben jegyzőkönyv ismertetésének megtörténtét.⁹⁴ Lényegében ugyanezt a fogalmat határozta meg az Alkotmánybíróság vonatkozó határozata is.⁹⁵ E tevékenység keretében a törvény speciális titoktartási kötelezettséget is ró a hatósági tanúra, miszerint „a hatósági tanút a nyomozási cselekmény során tudomására jutott tényekre, adatokra, körülményekre nézve titoktartási kötelezettség terheli”.⁹⁶ Ugyanezen bekezdésben azonban a titoktartás alóli (bíró, ügyész vagy nyomozó hatóság által adott) felmentés lehetősége is megtalálható.

E speciális, jellegében a nem tartós közmegbízaton alapuló közmegbízati titokhoz hasonló titokfajta védelme szintén szabályozást nyert a tanúzási akadályok, mégpedig a tanúzási tilalmak körében. A Be. értelmében ugyanis „nem hallgatható ki tanúként a hatósági tanú olyan tényre, adatokra, körülményekre nézve, amelyre titoktartási kötelezettség terheli, és ez alól a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság nem mentette fel”.⁹⁷

A korábbiakban már kifejtetteket csupán röviden felidézve, a hatósági tanú kihallgatására is igaz, hogy a hatóság nem tekinthet el automatikusan a hatósági tanú megidézésétől, mivel a tanúzási tilalom fennállását a konkrét kérdések vonatkozásában kell vizsgálnia; és hogy a

⁹³ Tremmel: i.m. 2006. 159-162. o.

⁹⁴ Be. 183.§ (1)-(5)

⁹⁵ 43/2004. (XI. 17.) AB határozat

⁹⁶ Be. 183.§ (6)

⁹⁷ Be. 81.§ (1) d)

tanúzási tilalom fennmarad az alapjául szolgáló viszony megszűnése után is, és hogy a hatósági tanút is figyelmeztetni kell a tanúzási akadályokra.⁹⁸

Végül megjegyzendő, hogy a Btk. 242/C.§ (1) bekezdése értelmében, ha a hatósági tanú felmentés hiányában felfedi a titoktartási körébe tartozó adatot, az igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés vétségét követi el, és akár szabadságvesztéssel is büntethető.

4.4 A szakértő

A büntetőügyben eljáró hatóságok szakértőt vesznek igénybe, ha „a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges”.⁹⁹ A Be. speciális rendelkezéseitől eltekintve a tanúra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a szakértőre is, ez következik például a törvény 103.§ (5) bekezdésében foglalt utaló szabályból. A szakértő ugyanakkor nem tanú, ez kiolvasható a vonatkozó kizárási szabályokból.¹⁰⁰ A tanú és a szakértő közötti különbséget jól szemlélteti Kardos Sándor, amikor a szakértőt a tanúval szemben „helyettesíthető bizonyítási eszköznek” nevezi, majd Faustin Hélie¹⁰¹-t idézve hozzáteszi, hogy „a tanúkat a bűntény teszi tanúkká, ezzel szemben a szakértőket a bíróság választja ki”.¹⁰² A szakértő tevékenységével kapcsolatban, a titoktartás vonatkozásában, érdemes kiemelni egyrészt, hogy a szakértő kellő szakértelemmel, valamilyen foglalkozás keretében jár el, a büntetőeljárás viszonylatában azonban köz megbízatást teljesít.¹⁰³ Másrészt, tevékenysége során a szakértő az eljárásban érintett (és nem érintett) személyekre mutató információkat szerezhet meg.¹⁰⁴ Ezekből logikusan következik, hogy a szakértőt minden olyan adat, tény (stb.) vonatkozásában köz megbízatási titoktartási kötelezettség terheli, amelynek felfedése a szakértőnek kirendelése alapján nem feladata. Ide kapcsolódik továbbá a terheltnak, a tanúnak és a sértettnek az a lehetősége, hogy kérje a rá vonatkozó szakvélemény „lelet” részének zártan kezelését.¹⁰⁵

A Be. rendelkezései alapján a szakértőre vonatkozó szabályok irányadók a tolmácsra és a pártfogó felügyelőre is.¹⁰⁶ A tolmács esetében azonban éppen a titoktartás kérdésének

⁹⁸ Varga Z.: i.m. 76. o.

⁹⁹ Be. 99.§ (1)

¹⁰⁰ Be. 103.§ (1) c)

¹⁰¹ Faustin Hélie (1799-1884) francia kriminalista volt.

¹⁰² Kardos Sándor: A szakértő és az eljárás többi szereplője. In: (szerk.: Elek Balázs) Az orvosszakértő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012. 37. o.

¹⁰³ Be. 102.§ (1)

¹⁰⁴ Be. 105.§ (2)-(3)

¹⁰⁵ Be. 108.§ (7)

¹⁰⁶ Be. 114.§ (3), illetve 114/A.§ (6)

jelentősége kisebb, hiszen a tolmács a más személy által elmondottakat fordítja le magyar nyelvre, és ennek keretében tőle nem várható el (sőt, a pontos fordítás kötelezettsége alapján kifejezetten tilalmazott), hogy a nyilatkozatot tevő személy által esetleg jogosulatlanul elmondott titok ilyenén jellegét felismerje, és azt elhallgassa. Az általa megismert információk tekintetében azonban természetesen közmegebízási titoktartás terheli. A pártfogó felügyelőnél a pártfogó felügyelői vélemény esetleges kényes tartalma szintén különösen indokolhatja az eljárással közvetlenül össze nem függő információk tekintetében a közmegebízási titok megtartását.¹⁰⁷

A szakértőtől meg kell különböztetni a szaktanácsadót, akit az eljáró hatóság „a bizonyítási eszközök felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez” vehet igénybe, illetve akitől a hatóság „valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kér”.¹⁰⁸ A szaktanácsadóra egyes kérdésekben a hatóságok tagjaira vonatkozó szabályok irányadók, például a Be. 182.§ (4) és (5) bekezdése és a 103.§ (1) g) pontjának kizárási szabálya, miszerint „szakértőként nem járhat el, akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe”. A szaktanácsadó azonban tevékenysége során (a szakértőhöz hasonlóan) olyan, a feladatával közvetlenül össze nem függő információk birtokába juthat, amelyek tekintetében közmegebízási titoktartási kötelezettsége keletkezik.

Az e pontban említett szereplők esetén problémát jelenthet azok alacsony száma, így ugyanis a hatóságok rendre ugyanazokkal a szakértőkkel, szaktanácsadókkal (stb.) dolgoznak együtt. E személyek pedig az újabb eljárásokban is úgy kötelesek feladatukat a lehető legmagasabb szinten ellátni, hogy a korábbi ügyekben megismert (esetleg más ügyben releváns) titkokat nem tárják fel.

4.5 A terhelt kihallgatása

A védelemhez való jog tárgyalása során már szóba került a terhelt kihallgatásának a titokvédelemmel való kapcsolata. Ehelyütt csak a korábban rögzítettek kiegészítésére kerül sor, megismételve mégis azt a két tételt, hogy a terheltet megillető alapvető (bár jogszabályban kifejezetten le nem írt, a gyakorlatban létező) jog a hallgatás joga,¹⁰⁹ illetve hogy ennek egyfajta specifikumaként megilleti a terheltet a különböző titokkategóriák védelmének joga is.

¹⁰⁷ Be. 114/A (2)

¹⁰⁸ Be. 182.§ (1)

¹⁰⁹ Bárd: i.m. 243-294. o.

Természetesen a terheltet is figyelmeztetni kell a vallomás megtagadásának jogára (a hallgatás jogára), még hozzá cizelláltabb formában, mint ahogyan azt a tanú esetében láttuk. Ez az úgynevezett Miranda-figyelmeztetés (Be. 117.§ (2) bekezdés). Ezzel kapcsolatban fel kell hívni a figyelmet az eljáró hatóságok azon kötelezettségére, hogy a titokvédelemmel összefüggő és más figyelmeztetéseket is mindig a lehető legprecízebben kell közölni a címmel.¹¹⁰ Más kérdés, hogy ez a követelmény a gyakorlatban nem mindig teljesül. Továbbá, a Be. 117.§ (4) bekezdése értelmében a vallomástétel megtagadása – a tanúnál látottakhoz hasonlóan – a terhelt esetében is kiterjed a szembesítésre. (A Miranda-figyelmeztetés nevét adó, jelen témában sem érdektelen Miranda-ügyről Elek Balázs hivatkozott műve ad bővebb leírást.)¹¹¹

A titokvédelemhez is kapcsolódó fontos garancia, hogy a fogva lévő terhelt a védőjével (és ha külföldi állampolgár, az államának konzuli képviselőjével) a kapcsolatot felvehesse, és vele írásban vagy szóban ellenőrzés nélkül érintkezessen.¹¹² Fontos emellett, hogy a védő részéről ez a kapcsolattartás egyben kötelezettség is.¹¹³ E rendelkezések hiányában a terheltnek biztonságot nyújtó, és a terhelt-védő együttműködést segítő védői titoktartás sem tudná betölteni rendeltetését.

Ugyanakkor, a védővel való érintkezéssel ellentétben a hozzátartozóval vagy más személlyel (akár polgári ügyben eljáró jogi vagy gazdasági képviselőjével) a terhelt csak felügyelet mellett érintkezhet,¹¹⁴ ami első pillantásra felveti a magántitok és az üzleti titok védelmének esetleges hiányosságait. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az ilyen érintkezést felügyelő személyt (minősített adat vagy foglalkozási titok miatti) titoktartási kötelezettség terheli az esetleg általa megismert tények, adatok vonatkozásában. Ennél szigorúbb titokvédelem, nevezetesen az érintkezés felügyeletének mellőzése nem indokolt (legalábbis ma nem tűnik megoldhatónak), mivel az adott esetben a büntetőeljárás eredményességét vagy megfelelő időn belüli lefolyását veszélyeztethetné.

¹¹⁰ Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007. 99-100. o.

¹¹¹ Elek: i.m. 98-102. o.

¹¹² Be. 43.§ (3) a)

¹¹³ Fenyvesi: i.m. 186-193. o.

¹¹⁴ Be. 43.§ (3) b)

4.6 A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés

A ténymegállapítást és ennek érdekében a megismerést célzó büntetőeljárás¹¹⁵ és a titokvédelem viszonyának érdekes területét képezi a titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés (együtt: bűnügyi hírszerzés)¹¹⁶ kérdésköre. A hatóságok tájékozódásának ezek a formái ugyanis, minthogy a titokvédelem érdekeltje és a titoktartásra kötelezett nem tudnak a folyamatban lévő hatósági tevékenységről, speciális garanciák felállítását teszik indokoltá. E jogintézményeket részletesen elemzi Kis László értekezése.¹¹⁷

Ami a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzést illeti, ezzel kapcsolatban a Be. több garanciális rendelkezést is tartalmaz. Ilyen garancia maga a bírói engedélyhez kötöttség, a nyomozás megindítása mint előfeltétel, a célhoz kötöttség, a végezhető cselekmények törvényi felsorolása és a titkos adatszerzés súlyosabb bűncselekményekre korlátozása.¹¹⁸ Kifejezetten a titokvédelemhez kapcsolódó garancia az érintett személyek körének szűkítése, azon belül is elsősorban a lelkészi titokra és az ügyvédekkel kapcsolatos adatszerzésre vonatkozó korlátozás.¹¹⁹ Érdemes még kiemelni a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés *ultima ratio* jellegét, az indítvány tartalmára előírt követelményeket és az időbeli korlátozottságot.¹²⁰ Ezt az erős garanciarendszert még a kivételesnek tekinthető 203.§ (6) bekezdés szerinti „halaszthatatlan elrendelés” lehetősége sem töri át, a 206.§ (6) bekezdése ugyanis kizárja az ilyen úton szerzett bizonyíték felhasználását, ha a bíróság végül nem engedélyezi a titkos adatszerzést. Végezetül, a 206.§ szakasz rendelkezései biztosítják azt, hogy a titkos adatszerzéssel érintett személy kellő időben megismerhesse az ilyen úton beszerzett bizonyítékokat is. E szakasz (6) bekezdése azonban olyan rendelkezést tartalmaz, amelynek értelmezése különös eredményre vezethet. A Be. ugyanis azt mondja, hogy nem lehet felhasználni a titkos adatszerzés eredményét, ha „a titkos adatszerzés érintettje olyan személy, aki a vallomástételt a 82. § (1) bekezdése alapján megtagadhatja”. Minthogy ez a jog az önvádra kötelezés tilalma miatt mindenkit megillet a 82.§ (4) bekezdés öt esetét kivéve, a titkos adatszerzés eredményének felhasználhatósága általában megkérdőjeleződik. Ez a logikai bukfenc feltétlenül megkívánja a szabályozás újragondolását.

¹¹⁵ Király T.: i.m. 21-25. o.

¹¹⁶ Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Doktori értekezés. Pécs, 2011. 10-16. o.

¹¹⁷ Kis László: A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre. (PhD értekezés) Miskolc, 2010. 15-25. o.

¹¹⁸ Be. 200.§ (1), illetve 201.§

¹¹⁹ Be. 202.§ (1)-(5)

¹²⁰ Be. 202.§ (6), illetve 203.§ (2)-(5)

A fentiek alapján mégis elmondható, hogy a Be. elegendő mennyiségű, komoly garanciát állít a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzéssel szemben, ezzel segítve a titokvédelmet is. Megjegyzendő továbbá, hogy a titkos adatszerzés során megismert, de az ügy érdekével össze nem függő magántitok tekintetében a hatóságok tagjait természetesen terheli a titoktartás (minősített adat vagy foglalkozási titok miatti) kötelezettsége. Érdekes azonban azt is megemlíteni, hogy egyes álláspontok szerint, ha a fent említett kizárt bizonyíték alapján más bizonyítékhoz jutott a hatóság, ez utóbbit már nem feltétlenül indokolt kizárni az eljárásból (vagyis ez az álláspont részben elutasítja a „mérgezett fa gyümölcsének” elvét).¹²¹

A teljesebb elméleti megközelítés okán itt kell még szólni az angolszász eredetű, úgynevezett féloldalasan kizárt bizonyíték modelljéről, amely azt tenné lehetővé, hogy a védelem sérelmével jogellenesen megszerzett bizonyítékokat a védelem felhasználhassa az eljárásban a maga érdekében.¹²² Ezt az elfogadhatónak tűnő megoldást egyébként elméletileg a magyar jog sem zárja ki.

A Be. alapján lehetőség van a nyomozás elrendelését megelőzően is bírói, illetőleg az igazságügyért felelős miniszter engedélyéhez kötött titkos információgyűjtésre, amelynek részletszabályait külön törvények határozzák meg.¹²³ Itt tehát elvileg a büntetőeljárásen kívül eső tevékenységről van szó, amely azonban a nyomozás elrendelésével, a Be. 200.§ (4) bekezdése értelmében, átfordul titkos adatszerzésbe. Mindenképpen helyeselhető, hogy a törvény 206/A.§ szakasza az ilyen információgyűjtés eredményének felhasználási feltételeinél a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szabályaira utal, hiszen a nyomozás megindítása előtti titkos információgyűjtés jelenti a legnagyobb veszélyt az egyének magánszférájára, titkaira. Ez az erős garanciarendszer pedig azért sem indokolatlan, mert a nyomozás elrendelését megelőző titkos információgyűjtés igen szoros kapcsolatban állhat egy későbbi büntetőeljárással, hiszen a Be. rendelkezéseiből kitűnik, hogy a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés szabályai irányadók a feljelentés megtétele és az esetleges nyomozás elrendelése közötti (garanciális szempontból szerencsésen rövid) időszakra, amikor is eldől, hogy sor kerül-e egyáltalán büntetőeljárás lefolytatására.

A legkevesebb problémát elvileg a bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés jelenthetné. Erre ugyan sor kerülhet a nyomozás megkezdése előtt is, ám a külső engedélyhez

¹²¹ Herke-Fenyvesi-Tremmel: i.m. 147. o.

¹²² Herke-Fenyvesi-Tremmel: i.m. 147. o.

¹²³ Be. 200.§ (3)

nem kötött titkos információgyűjtés elvileg olyan módszerekkel történik, amelyek csak közvetve érintik az egyének magánszféráját.¹²⁴

További fontos rendelkezések találhatók a Be. 178.§ szakaszában, a nyomozó hatóság egyéb adatszerző tevékenységének szabályainál (melyet a törvény korábban hibásan puhatolásnak nevezett).¹²⁵ Ez a tevékenység a nyomozás megkezdése után végezhető. Az ellene folyamatban lévő eljárásról a terheltnek elvileg tudomása van, ezáltal pedig az ügy egyéb érdekeltjei is előbb-utóbb tudomást szereznek az eljárásról, így lehetőségük nyílik titkaik védelmére, az „óvatos beszédre”. A problémát az jelenti, hogy a nyomozás jellemzően ismeretlen tettes ellen indul, és arról legfeljebb a feljelentőnek vagy a sértettnek van tudomása. A nyomozás ugyanakkor hivatalból is megindulhat, a bűncselekmények egy jelentős részének pedig nincs sértettje. Így előfordulhat, hogy a nyomozás megindulása csak a hatóságok előtt ismert. Ilyen esetekben pedig még a titkos információgyűjtés ügyészi engedélyhez kötése is gyenge garanciának tűnhet, főleg, hogy ezt is csak a fedett nyomozó alkalmazásánál írja elő a Be. (a rendőrségről szóló törvény pedig az adatkésnél).¹²⁶ E szabályozás hátterében nyilván a hatékonyság növelése áll, titokvédelmi szempontból mégis kifogásolható a megoldás. Végül, a Be. 178/A.§ (1) bekezdése kifejezetten lehetővé teszi az eljáró hatóságok számára az üzleti titok, az értékpapírtitok, a banktitok és a pénztártitok megismerését és felhasználását, igaz, utóbbit csak akkor, ha az ügyész vádat emel.¹²⁷ Minthogy e titokfajták konkrét megnyilvánulásai között is nagy különbségek lehetnek, ez a rendelkezés sem aggálytalan titokvédelmi szempontból.

A titkos információszerzési módszereknek is nagy problémája, hogy hiába minősítik azokat részben vagy egészben jogellenesnek, a hatóságok olyan ismeretekhez jutnak, amelyekből következtetéseket levonva széles cselekvési lehetőségeik nyílnak (akár az is elég, ha megtudják, mely személyek mozognak bűnözői körökben, kikre kell későbbi munkájuk során odafigyelni). Ez a hatás vélhetően új szabályozással sem védhető ki.

Szintén problémás a Mészáros Bence által több írásban vizsgált fedett nyomozó intézménye, amely a büntetőeljárás megindítása előtt a titkos információgyűjtés, az után a nyomozó hatóság egyéb adatszerző tevékenysége körében alkalmazható.¹²⁸ Mivel a téma önmagában is hatalmas, ezzel kapcsolatban ehelyütt csak azt a problémát emelem ki, hogy a fedett nyomozó (főleg ha bűnszervezetbe épül be) rendkívül sokféle, adott ügghöz nem is kapcsolódó titkot

¹²⁴ Kis: i.m. 18-19. o.

¹²⁵ Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006. 202.203. o.

¹²⁶ Be. 178.§ (2)

¹²⁷ Be. 178/A.§ (4)

¹²⁸ Mészáros: i.m. 33. o.

ismerhet meg, amelyek felhasználhatósága kapcsán igen részletező jogi szabályozásra lenne szükség. Hiábavaló például a titkok felfedésének lehetőségét egy adott ügy tárgyához kötni, ha a fedett nyomozó (mert ember) későbbi munkájából nem tudja kirekeszteni a korábban megismert (esetleg jogtalanul szerzett) információkat. Érdekes továbbá az a kérdés, hogy a fedett nyomozó ismereteit hogyan lehet a per anyagává tenni, bizonyítékként felhasználni. Csupán röviden kiemelve három problémát: egyrészt, a fedett nyomozói jelentés és annak kivonata is minősített adat, vagyis speciális garanciákra van szükség azok felhasználásához.¹²⁹ Másrészt, a fedett nyomozó tanúként történő kihallgatása esetén különös figyelmet kell fordítani a tanúvédelemre mind a fedett nyomozó személyi biztonságának, mind további fedett alkalmazásának érdekében.¹³⁰ Harmadrészt, a fedett nyomozó vezetőtisztje kihallgatható ugyan hallomástanúként, az ilyen vallomás bizonyítékként történő felhasználása azonban, ahogy arról korábban szó volt, nem problémamentes.¹³¹

4.7 A nyilvánosság és a nyilvánosság kizárása

Ahogy arról már szó esett, az akkuzatórius büntetőeljárás egyik alapelve a nyilvánosság, amely valójában a büntetőeljárás második főszakaszára, azon belül is a bírósági tárgyalásra vonatkozik.¹³² A nyilvánosság azt jelenti, hogy a Be.-ben meghatározott kivételekkel tulajdonképpen bárki részt vehet a tárgyaláson, ami felveti a nyilvánosság és a titokvédelem viszonyának kérdését. A nyilvánosság kizárásának alapvető elve pedig az, hogy arra csak feltétlenül szükséges esetben és csupán a feltétlenül szükséges ideig van lehetőség. Ez következik abból a rendelkezésből is, miszerint „a tárgyalást nyilvánosan kell folytatni, ha a zárt tárgyalás indoka megszűnt”.¹³³

A törvény 237.§ (3) bekezdése értelmében a bíróság hivatalból, illetőleg ügyészi, vádlotti, védői, sértetti vagy a tanútól származó indítvány alapján a tárgyalás egy részéről vagy egészéről kizárhatja a nyilvánosságot, és ilyenkor zárt tárgyalást tart. A kizárás lehetséges okait is taxatív felsorolja a jogalkotó, ezek közül az egyik – érthető és helyeselhető módon – a minősített adat védelme. Jóllehet, a Be. megfogalmazása és nyelvtani értelmezése szerint a nyilvánosság kizárása a minősített adat védelme érdekében csupán lehetőség, a rendszertani értelmezés alapján kijelenthető, hogy a bíróság ilyen esetben köteles a

¹²⁹ Mészáros: i.m. 96. o.

¹³⁰ Mészáros: i.m. 99. o.

¹³¹ Mészáros: i.m. 113. o.

¹³² Bánáti-Belovics-Csák-Sinku-Tóth-Varga: i.m. 400. o., Tremmel: i.m. 2001. 99-100. o.

¹³³ Be. 239.§ (1)

nyilvánosságot kizárni. A minősített adat védelmét szolgálja az a szabály is, miszerint ha a nyilvánosság kizárására e pont alapján került sor, a védő nélküli vádlott és a képviselő nélküli sértett nem indítványozhatja harmadik személy jelenlétét.¹³⁴ A nyilvánosság kizárásának oka lehet még az eljárásban résztvevő személyek, a kiskorú vagy a tanú védelme, illetőleg erkölcsi ok. E kategóriákat (különösen a jogszabályi szövegben túlságosan általános erkölcsi okot) tágan értelmezve elméletileg lehetőség nyílhat a nyilvánosság kizárására más titokkategóriák védelme érdekében is. A bíróságok azonban ritkán élnek ezzel a kétélű lehetőséggel, ugyanis a Be. kimondja, hogy „a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a tárgyalásról a nyilvánosságot törvényes ok nélkül kizárták”.¹³⁵ Egy esetleges új szabályozásnak mindenestre részletesebben kellene szólnia a nyilvánosság titokvédelem miatti kizárásáról. Érdemes lenne például a nyilvánosság kizárását lehetővé tenni a különösen jelentős gazdasági titkok védelme érdekében, ehhez ugyanakkor valamiféle objektív értékmérce felállítására is szükség volna.

A titokvédelemhez is kapcsolódik még az a szabály, amely kimondja, hogy „a zárt tárgyalásról [...] a sajtó nem adhat tájékoztatást, és a sajtó részére felvilágosítás nem adható”.¹³⁶ Kifejezetten a minősített adatot védő rendelkezés található továbbá a Be. 74/A.§ (3) bekezdésében, amely szerint „meg kell tagadni a sajtó számára a felvilágosítást, ha az a minősített adat védelmét sértené”. Ez a rendelkezés összhangban áll a nyilvánosságnak minősített adat védelme érdekében történő kizárását előíró szabállyal.

Végezetül két rendelkezést érdemes még említeni, amelyek kiegészítik az előbbieken vázolt rendszert. Egyrészt, a Be. 238.§ (4) bekezdése értelmében a bíróság „figyelmezteti a résztvevőket arra, hogy a tárgyaláson elhangzottakról tájékoztatást nem adhatnak, szükség esetén figyelmezteti őket a minősített adattal visszaélés büntetőjogi következményeire”. Másrészt, a 239.§ (3) bekezdése szerint a „bíróság nem hirdeti ki nyilvánosan a határozat indokolásának részét képező azokat az adatokat, melyek nyilvánosságra hozatala azon érdek sérelmét eredményezné, amelynek védelmében a zárt tárgyalást a bíróság elrendelte”.

A zárt tárgyaláshoz a Btk. kapcsán kiemelek még két kérdést. Egyrészt, a Btk. 242/C.§ (2) bekezdése értelmében, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés vétsége miatt büntetendő, aki engedély nélkül felfedi a zárt tárgyaláson elhangzottakat. Másrészt, mivel a minősített adat védelmében hivatalból is

¹³⁴ Be. 238.§ (3)

¹³⁵ Be. 373.§ (1) II. f)

¹³⁶ Be. 74/B.§ (2)

elrendelhető (sőt, elrendelendő) zárt tárgyalás, felmerülhet az ezt elmulasztó bíró felelősségének kérdése minősített adattal visszaélés miatt.¹³⁷ Mindenesetre a jogalkotóra vár az a feladat, hogy e kérdés vonatkozásában egyértelművé tegye szándékát. A bíró ellen indított esetleges büntető- és/vagy fegyelmi eljárás azonban nem oldja meg a már kiszivárgott minősített adat problémáját.

4.8 A diplomáciai mentesség és a konzuli titok

Röviden ki kell térni a diplomáciai mentesség kérdéskörére is, amely elsősorban a Be. által külön eljárásként szabályozott (az elméletben inkább speciális eljárási akadállynak, feltételnek tekintett)¹³⁸ mentességi eljárásban jelenik meg. A titokvédelem szempontjából azonban a „diplomáciai vagy a nemzetközi jogon alapuló más mentesség” nem a terhelti-, hanem a tanú-státusz kapcsán fontos. Ahogy arról már szó volt, a terhelt a maga titkait szilárdan őrizheti. A diplomáciai mentességet élvezők helyzete e téren annyiban kedvezőbb, hogy mentességük felfüggesztéséig ellenük meg sem indulhat az eljárás (illetőleg az eljárást fel kell függeszteni), vagyis mások (az esetleges tanúk) sem tudják felfedni az ő titkaikat. Ami ellenben a tanúaszt illeti, a Be. 554.§ (2) és (3) bekezdése alapján a diplomáciai mentességet élvező személy tanúként sem hallgatható ki mindaddig, amíg mentességét az erre jogosult fel nem függeszti. Ezzel a Be. (kifogásolható módon) felülírja a konzuli kapcsolatokról szóló bécsi egyezményt kihirdető törvényerejű rendelet vonatkozó szabályát.¹³⁹ Az egyezménynek azt a rendelkezését azonban, miszerint a mentességről csak a küldő állam, és nem a konzuli képviselet tagja mondhat le, eljárási törvényünk nem érinti. E két szabály következtében a konzuli képviselet tagja, mindaddig, amíg saját állama nem mentesíti, önként sem tehet tanúvallomást.¹⁴⁰

A külföldi állampolgárok (különösen a fogvatartottak) érdekében a Be. több rendelkezése is lehetővé teszi a védőre vonatkozó szabályokhoz hasonlóan a külföldi személy állampolgársága szerinti állam konzuli képviselőjének fellépését.¹⁴¹ Fontos ugyanakkor, hogy a konzuli képviselő a büntetőeljárásban védőként nem járhat el.¹⁴² Érdekes, hogy a konzuli képviselők által betöltött jogi és politikai szerep ellenére a konzuli kapcsolatokról szóló

¹³⁷ Ha ugyanis a bíró észleli, hogy minősített adat védelme megkívánná a zárt tárgyalás elrendelését, de nem intézkedik ez iránt, elvileg ő okozza az adat hozzáférhetővé válását illetéktelenek számára.

¹³⁸ Bodor Tibor – Székely Ákos – Vaskuti András: Büntető eljárásjog II. Jogi szakvizsga kézikönyvek. Novissima, Budapest, 2011. 286. o.

¹³⁹ 1987. évi 13. törvényerejű rendelet a konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről 44. cikk 1. pont

¹⁴⁰ Bodor-Székely-Vaskuti: i.m. 290. o.

¹⁴¹ Ilyenek például: Be. 43.§ (3), 135.§ (3), 184.§ (5), 238.§ (2), illetve 502.§ (3)

¹⁴² Be. 554.§ (4)

egyezményt kihirdető törvényerejű rendelet értelmében a konzuli titok megtartása nem kötelezettség, csupán lehetőség.¹⁴³ Más kérdés, hogy amennyiben a konzuli tisztviselő mentességét felfüggesztik, és tanúvallomást tesz, saját tevékenységét illetően vonatkoznak rá a közmegbízatási titok védelmének szabályai. Ez következik az egyezmény 55. cikkének 1. pontjából (a fogadó állam jogszabályainak tiszteletben tartása).

4.9 A kényszerintézkedések

Több helyen állapít meg a Be. olyan követelményt, miszerint az eljárás során arra is törekedni kell, hogy „a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra”. Ilyen rendelkezést találunk az eljárási cselekmények végzésére általában, a bizonyítási cselekmények végzésére, valamint a kényszerintézkedések körében a házkutatás (beleértve a számítástechnikai rendszer és az ilyen rendszer útján rögzített adatot tartalmazó adathordozó átkutatását), a motozás és a lefoglalás fogatosítására.¹⁴⁴ Ez természetesen magában foglalja az eljárás során a hatóság által megismert magántitok (és tágabb értelmezés esetén az üzletit titok) védelmét. E követelmény gyakorlati problémáiról, a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelen nyilvánosságra kerülése elleni védekezés nehézségeiről már korábban szó volt.

Ehelyütt a kényszerintézkedések körében már csak a titok speciális védelmére vonatkozó szabályokat emelem ki. A lefoglalás szabályainál az irat formájában megjelenő foglalkozási titkot védi a Be. 151.§ (3) bekezdésének rendelkezése, miszerint a közjegyzői vagy ügyvédi irodában, továbbá az egészségügyi intézményben tartott - közjegyzői vagy ügyvédi tevékenységgel összefüggő hivatásbeli titkot, illetőleg egészségügyi adatot tartalmazó - iratok lefoglalását (szemben a lefoglalás általános szabályaival) csak a bíróság rendelheti el. Kifejezetten a levéltitok speciális védelmét szolgálja a törvény 151.§ (4) bekezdése, amely kimondja, hogy a címzettnek még nem kézbesített postai és hírközlési küldemények lefoglalását a vádirat benyújtásáig csak az ügyész, azt követően pedig a bíróság rendelheti el. Ugyanez a szabály vonatkozik a sajtótermék szerkesztőségének irataira is. Az így védett titkokat pedig a (4) bekezdés szerinti visszatartás és a (6) bekezdés szerinti őrzésbe vétel sem sérti. A levéltitok formájában is megjelenő védői titkot óvja a Be. 152.§ (2) bekezdése, amely szerint nem lehet lefoglalni a terhelt és a védő között váltott leveleket és más írásbeli közléseket. E szabály alól az (5) bekezdés sem enged kivételt. Szintén nem foglalhatók le a

¹⁴³ 1987. évi 13. törvényerejű rendelet 44. cikk 3. pont

¹⁴⁴ Be. 60.§ (1), 77.§ (2), illetve 158.§ (1)

védőnek az ügyre vonatkozó feljegyzései.¹⁴⁵ A foglalkozási és közmegbízatási titok védelmét is szolgálják a 152.§ (3)-(4) bekezdéseiben megfogalmazott lefoglalási tilalmak, az (5) bekezdésben szereplő kivételekkel.

4.10 A titokvédelemmel összefüggő egyéb rendelkezések

Az előbbieken túlmenően is számos olyan rendelkezés található a Be.-ben, amely valamilyen módon kapcsolódik a jogilag releváns titok védelméhez. Ezek közül érdemes még néhányat kiemelni.

A minősített adat fokozottabb védelmét szolgálhatja az is, hogy a minősített adattal visszaélés bűncselekménye első fokon a törvényszék hatáskörébe tartozik.¹⁴⁶ Ezenfelül, az ügyészség hatáskörét és illetékességét általában annak a bíróságnak a hatásköre és illetékessége határozza meg, amely mellett működik.¹⁴⁷ A minősített adatok védelmének magasabb szintű fórumok elé utalása is mutatja a titokkör jelentőségét. Szintén a minősített adatra vonatkozó szakasz a következő: „a büntetőeljárás során a terhelt, a védő, a törvényes képviselő, a sértett, a magánvádló, a pótmagánvádló, a magánfél, az egyéb érdekelt, valamint a sértett, a magánvádló, a pótmagánvádló, a magánfél és az egyéb érdekelt képviselője jogosult megismerni azt a minősített adatot, amit olyan irat tartalmaz, amelyet e törvény szerint megtekinthet”.¹⁴⁸ A Be. 70/C.§ (3)-(5) bekezdései pedig tartalmazzák a minősített adat megismerésének további szabályait.

Az előbbiekhöz is kapcsolódóan említem meg a titokvédelem egyik nagy hiányosságát, nevezetesen, hogy a Be. nem tartalmaz további speciális rendelkezést a magánvádló és a pótmagánvádló által az eljárás során megismert titkok megtartására. Ez a magánvádló esetén kisebb probléma, mert kisebb jelentőségű, a titokvédelemhez alig-alig kötődő ügyekben jár el, a pótmagánvádlót azonban a hatóságok tagjaihoz hasonló (sui generis) titoktartással kellene terhelni. Pótmagánvádló ugyanis a bűncselekmények jóval szélesebb körében léphet fel, mint a magánvádló, ezekben az ügyekben pedig többféle titok védelme válhat szükségessé. E jogalkotási hiányosságra pedig nem lehet mentség az, hogy a pótmagánvád a gyakorlatban ritkán megjelenő jogintézmény.

¹⁴⁵ Be. 152.§ (2)

¹⁴⁶ Be. 16.§ (1) e)

¹⁴⁷ Be. 30.§ (1)

¹⁴⁸ Be. 70/C.§ (1)

A védői titok rendeltetésének teljesülését segíti elő az a rendelkezés, amely szerint „több terhelt érdekében ugyanaz a védő akkor járhat el, ha a terhelték érdekei nem ellentétesek”.¹⁴⁹ Így nem merül fel az a dilemma, hogy egyik védence érdekében felhasználhat-e a védő valamely információt, amelyre nézve másik védencével szemben titoktartási kötelezettség terheli.

A magántitok- és a levéltitok megsértése bűncselekmények csekélyebb jelentőségét, így e titkok védelmének mérséklését hordozza az, hogy ilyen bűncselekmények esetén a vádat a magánvádló képviseli, feltéve, hogy az elkövető magánindítványra büntethető.¹⁵⁰

Végül, az ügyvédi titok és a közjegyzői titok védelmét szolgálják azok a szabályok, amelyek szigorú feltételeket állapítanak meg az ügyvédi-, illetve közjegyzői irodában végezhető nyomozási cselekményekre.¹⁵¹ Ezek egy részét a kényszerintézkedéseknél említettem. Itt is problémát okozhat azonban a jogtalanul megismert információkból levont következtetések felhasználása a nyomozás során.

5. A tanúvédelem titokvédelmi vonatkozásai

A Be. titokvédelmi rendelkezései között nem lehet figyelmen kívül hagyni a tanúvédelem szabályait sem, megjegyezve, hogy e védelem valójában szélesebb személyi kört illet meg.¹⁵² A tanúvédelemnek is fontos eleme meghatározott adatok titokban tartása. Ez az intézmény ugyanakkor jelentős eltéréseket mutat az előző fejezetben tárgyaltaéhoz képest, ezért indokolt a jelenség önálló vizsgálata. A tanúvédelem elsődleges kérdése ugyanis nem az, hogy a tanú milyen információkat jogosult vagy köteles elhallgatni a hatóság elől, hanem hogy a hatóságok segítségével eltitkolja saját személyazonosságát az eljárással érintett más személyek, leginkább a terhelt elől. Ez az eltérés azt is indokolja, hogy ehelyütt csupán a leglényegesebb szabályok megemlítésére szorítkozzak.

Az intézménynek a hatósági információszerzés elősegítésében is komoly szerepe van,¹⁵³ ha ugyanis a tanú attól tart, hogy vallomása miatt később sérelem érheti, előfordulhat, hogy nem tud vagy nem akar vallomást tenni.¹⁵⁴ E védelem vizsgálatát ugyanakkor nem szoríthatjuk a Be. 95-98/A.§ szakaszaira, hanem a tanúkímélet eszközeit is szemügyre kell venni.¹⁵⁵ A

¹⁴⁹ Be. 44.§ (4)

¹⁵⁰ Be. 52.§ (1)

¹⁵¹ Be. 149.§ (6), illetve 151.§ (3)

¹⁵² Fenyvesi-Herke-Tremmel: i.m. 240-242. o.

¹⁵³ Be. 95.§

¹⁵⁴ Varga Z.: i.m. 106. o.

¹⁵⁵ Varga Z.: i.m. 153-154. o.

tanúvédelemhez kapcsolódó különböző érdekek védelme továbbá az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában is megmutatkozik.¹⁵⁶

A tanúvédelemhez kapcsolódó titoktartás háttérében meghúzódó érdek nem más, mint a tanú (illetőleg vele kapcsolatban álló más személy, például családtag) életének, testi épségének személyes szabadságának védelme.¹⁵⁷

A tanúvédelem eszközei közül a legenyhébb a tanú személyi adatainak (Be. 85.§ (2) bekezdés) zárt kezelése, ami tehát az ügyben eljáró hatóságok kivételével mindenki mással szemben oltalmat biztosít. Fontos kiemelni, hogy az Alkotmánybíróság egyértelmű állásfoglalása alapján a zárt adatkezelés az érintettnek nem pusztán lehetősége, hanem joga, vagyis, ha kéri adatainak zártan kezelését, akkor attól a hatóság nem tekinthet el.¹⁵⁸ A Be. 96.§ (2) bekezdésének c) pontja alapján ez a védelem csak a jogosult beleegyezésével szüntethető meg. Ez a titoktartási kötelezettség alóli felmentésre emlékeztet, főleg mivel az eljáró hatóság tagjait a zártan kezelt adatokra nézve is titoktartási kötelezettség terheli. A tanú személyi adatai zárt kezelésének jelentőségét mutatja az Alkotmánybíróság 2007. évi határozata is, amelyben a testület azt kifogásolta, hogy a zárt adatkezelés az akkori szabályok értelmében nem terjedt ki a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utalása esetén a polgári eljárásra.¹⁵⁹ A jogalkotás e kérdés rendezésével máig is adós maradt. A kérdés háttérében egyébként igen fontos érdekek ütközése áll: egyik oldalon a Be. szerinti tanúvédelem érvényesülése, a másik oldalon a keresetlevél tartalmi követelményei és a polgári eljárásban fennálló alperesi elvárás a felek egyenrangúsága iránt. A legkevesebb elvi problémát talán az okozná, ha zárt adatkezelés esetén a Be. kizárná a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utalását.

A védelem második szintjét jelentő különösen védett tanúvá nyilvánításnál speciális formában jelenik meg a titkosság, a törvény értelmében ugyanis a tanú akkor nyilvánítható különösen védett tanúvá, ha a személye, a tartózkodási helye, valamint az, hogy az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tanúként kívánja kihallgatni, a terhelt és a védő előtt nem ismert.¹⁶⁰

A büntetőeljárásban résztvevők személyi védelmének szabályozásánál a törvény szintén tartalmaz titokvédelmi rendelkezést, miszerint „a személyi védelemre vonatkozó iratokat (a kérelem és a kezdeményezés tárgyában hozott döntés kivételével) zártan kell kezelni”.¹⁶¹

¹⁵⁶ Varga Z.: i.m. 166-172. o.

¹⁵⁷ Be. 95.§, illetve 97.§ d)

¹⁵⁸ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat

¹⁵⁹ 91/2007. (XI. 22.) AB határozat

¹⁶⁰ Be. 97.§ c)

¹⁶¹ Be. 98.§ (4)

Természetesen a védelem elrendelésében és ellátásában közreműködő személyeket is titoktartási kötelezettség terheli.

A tanúvédelmi programban résztvevő személyekkel kapcsolatosan is érvényesülnek az előzőekben elmondottak, azzal, hogy itt a Be. a tanú és a terhelt számára egy speciális vallomásmegtagadási okot is biztosít. A 98/A.§ e) pontja értelmében „a tanú és a terhelt megtagadhatja a vallomást olyan adatra nézve, amelynek ismeretében az új személyazonosságára, az új lakóhelyére, illetőleg tartózkodási helyére lehet következtetni”.

Ami a tanúkímelet eszközeit illeti, elsőként a nyilvánosság kizárásánál már vizsgált 237.§ (3) bekezdését kell említeni, annak c) pontja ugyanis kimondja, hogy a tanú védelme érdekében is kizárható a nyilvánosság a tárgyalásról (gyakorlatilag csak a kihallgatása idejére). Ilyenkor a tanú személyi adatai mellett az általa elmondottak is ismeretlenek maradhatnak a nyilvánosság számára. Hasonló indokok állnak a 304.§ (5) bekezdésének rendelkezése mögött, miszerint a kiküldött vagy megkeresett bíró útján történő bizonyítás felvételéről „a vádlott, a védő és a sértett értesítését mellőzni kell, ha a megjelenésük következtében a tanúnak a 96. § alapján zártan kezelt adatai a felsoroltak előtt ismertté válnának”. Végül, a tanúvédelem említett, titokvédelmi vonatkozású rendelkezéseit egészítheti ki a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásának,¹⁶² a szembesítés mellőzésének¹⁶³ és felismerésre bemutatásnál a detektívtükör alkalmazásának lehetősége.¹⁶⁴

6. De lege ferenda javaslatok

Az eddigiekben látottak alapján jogosan tehetjük fel a kérdést, vajon nem igényelne-e újabb szabályozást a büntetőeljárás területén megjelenő titokvédelem. A fogalmi elhatárolások felvázolt nehézségei és a szabályozás áttekinthetőségének hiányosságai alapján a válasz (az elmélet számára legalábbis) kézenfekvő: „Igényelne”. Az Be. megszületése óta azonban a jogalkotó – úgy tűnik – letett e fontos kérdés szabályozásáról. Ezen a helyzeten a Mavtv. megszületése sem változtatott érdemben.

A fenti kérdés igenlő megválaszolása után érdemes bemutatni, milyen koncepciók alapján kerülhet sor a jelenlegi szabályozás esetleges revíziójára. E körben három megoldási lehetőséget látok elkülönülni.

¹⁶² Be. 244/A-244/D.§

¹⁶³ Be. 124.§ (2)

¹⁶⁴ Be. 122.§ (5)

Az első, és a legkevésbé igényesnek tekinthető megoldás a jelenlegi fragmentált szabályozás fenntartása lehet, azzal, hogy a vonatkozó jogszabályok titokfogalmait a jogalkotó pontosítja, egyértelműen elhatárolja egymástól, a Be.-ben pedig újragondolja és kiegészíti az előző fejezetekben kritikával illetett rendelkezéseket. Ezzel persze a gyakorló jogászok feladata még mindig nem válik egyszerűvé, ha át kívánják tekinteni a titokvédelemre vonatkozó szabályozást.

Egy másik megoldás lehet az, ha a büntetőeljárás vonatkozásában a Be. (más eljárások kapcsán pedig az adott eljárási törvények) szabályanyagába épül be egy átfogó titokvédelmi rendelkezés-rendszer. E megoldás megfelelne a kontinentális kódex-szemléletnek, hátránya azonban, hogy az egyes eljárások (polgári-, büntető-, közigazgatási hatósági eljárás, stb.) titokvédelmi rendszere közötti összefüggést is meg kellene teremteni, a többszörös szabályozás pedig feleslegesnek tűnő szövegismétlést szülne. Hátrányként említhető az is, hogy egy igazán precíz, átfogó titokvédelmi szabályozás drasztikusan, még egy kódexhez képest is túlzóan megnövelhetné a Be. terjedelmét olyan rendelkezésekkel (például titokkategóriák fogalma, tartalma), amelyek elsősorban nem büntetőeljárás szabályok.

A harmadik, és általam a legmegfelelőbbnek tartott szabályozási megoldás egy átfogó szabályozást tartalmazó, az egyes bírósági-, hatósági eljárásokra részletes titokvédelmi normarendszert megállapító titokkódex megalkotása lehetne. E módszer legkézenfekvőbb kritikája nyilván az, hogy a büntetőeljárásban is kiemelten fontos titokvédelmi rendelkezéseket kivenné a Be.-ből, miközben az ilyen angolszász típusú, jogágak (büntetőeljárás) helyett jogintézményekre (titok) épülő jogalkotási technikának hazánkban igazán nincsenek hagyományai.¹⁶⁵ A titokvédelem azonban, az általa közvetített és oltalmazott, a dolgozat első felében felvázolt érték- és érdekrendszerre, és az információéhes eljárások lényegét érintő jellegére tekintettel megérdemelné egy lehetőséget a precíz, átfogó szabályozás elnyerésére. Az új szabályozásnak pedig mindenekelőtt a precíz titokfogalmak megalkotására, és a dolgozatomban elemzett kérdésekre, problémákra kell koncentrálnia.

7. Összefoglalás

A megismerésen alapuló büntetőeljárás és a titokvédelem kapcsolatának elemzését lezárandó, már csupán a legfontosabb megállapítások megismétlése szükséges. Eszerint, a büntetőeljárás és a titokvédelem rendkívül fontos, egymással több területen érintkező és

¹⁶⁵ Mitöbb, Angliában sem létezik ilyen átfogó „Secrets Act”, a legjelentősebb titoktörvényük az Official Secrets Act of 1989.

ütköző, de nem egymást kizáró érdekhordozók. Egymásra vonatkoztatott szabályozásuk fragmentált és helyenként hiányos, a jogalkotó részéről mielőbb átgondolásra szorul. A legsürgetőbb feladat e téren a pontos, egymástól elhatárolható titokfogalmak megalkotása. Ez után kerülhet sor a Be. egyes titokvédelmi vonatkozású szabályainak átalakítására. Az elsődleges cél (a koherens titokvédelmi rendszer kiépítése) mellett olyan rendelkezések megalkotása is szükséges, amelyek biztosítják, hogy ez a rendszer ne legyen megkerülhető (például a hallomástanúk vallomásával). A jogalkotás során továbbá figyelemmel kell lenni a precíz, egyértelmű és következetes fogalomhasználatra is. Egy esetleges új szabályozás tekintetében több koncepció elképzelhető, és nem szabad elzárkózni egy esetleges átfogó titokkódex ötletének szakmai-tudományos megvitatásától.

Fontos azonban, hogy a jogalkotási folyamat megindítása előtt mélyrehatóan átgondolásra kerüljön a büntető igazságszolgáltatás és a titokvédelem viszonya, a versengő, összeütköző érdekek rendszere, a titokvédelem átfogó koncepciója. Itt is igaz tehát a Cséka Ervin által a jogalkalmazás vonatkozásában kiemelt, ám minden jogászti tevékenységre helytálló követelmény, miszerint a magas színvonalú szakmai tevékenység „széleskörű gyakorlati felkészültséget kíván, amelynek elmélyült elméleti megalapozottságra is kell támaszkodnia”.¹⁶⁶ Jelen dolgozat ennek szellemében kívánta vizsgálni a titokvédelem elméleti alapjait a büntető eljárásjogban.

¹⁶⁶ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 11. o.

Irodalomjegyzék

- Angyal Pál: A titok védelme anyagi és alaki büntetőjogunkban. Atheneum, Budapest, 1908
- Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zsolt – Sinku Pál – Tóth Mihály – Varga Zoltán: Büntető eljárásjog. (szerk.: Tóth Mihály) HVG-Orac, Budapest, 2009
- Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007
- Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006
- Bodor Tibor – Székely Ákos – Vaskuti András: Büntető eljárásjog II. Jogi szakvizsga kézikönyvek. Novissima, Budapest, 2011
- Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968
- Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007
- Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2002
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2008
- Földesi Tamás: A „Janus arcú titok”. A titok titka. Gondolat, Budapest, 2005
- Gallant, Kenneth S.: The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law. Cambridge University Press, New York, 2009
- Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2012
- Hesz Tibor – Kőhalmi László: A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából. In: (szerk.: Mészáros Bence) A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2009. 97-107. o.
- Horváth Barna: A jogelmélet vázlata. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2004
- Hozzáférés a közsféra adataihoz. Eötvös Károly Intézet, 2005. szeptember – 2006. január
- Kardos Sándor: A szakértő és az eljárás többi szereplője. In: (szerk.: Elek Balázs) Az orvosszakértő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012. 35-42. o.

- Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris, Budapest, 2003
- Király V. István: Határ – Hallgatás – Titok. A zártság útjai a filozófiában és a létben. Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1996
- Kis László: A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre. PhD értekezés. Miskolc, 2010
- Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Doktori értekezés. Pécs, 2011
- Mommsen, Theodor: Römisches Strafrecht. Duncker & Humblot, Leipzig, 1899
- Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába. Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedése, Budapest, 1923
- Nagy Klára: Az állam jogos titkai? In: (szerk.: Smuk Péter) Az állam és jog alapvető értékei I. kötet. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2010. 147-158. o.
- Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966
- Nemzeti Biztonsági Felügyelet: Törvény a minősített adat védelméről.
<http://www.nbf.hu/mavtv.html>
- Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985
- Székely Iván: Tézisszerűen az adatvédelem és az információszabadság viszonyáról. Fudamentum, 2004/4.
- Takácsné Takács Dóra: A fogvatartott védelemhez való joga – középpontban a kapcsolattartás gyakorlata. In: (szerk.: Jungi Eszter) Büntetőjogi Tanulmányok X. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009. 169-184. o.
- Takács Péter: Jog és igazságosság. In: (szerk.: Szabó Miklós) Jogbölcseleti előadások. Prudentia Iuris 11. Bíbor, Miskolc, 1998. 163-195. o.
- Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2006
- Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2001
- Varga Csaba: A jog társadalomelmélete felé. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Jogbölcseleti Intézete, Budapest, 1999
- Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban. CompLex, Budapest, 2009
- Visegrády Antal: A jog társadalmi küldetése az európai integráció és globalizáció korában. CompLex, Budapest, 2012
- Visegrády Antal: Jog- és állambölcselet. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2003

1. számú melléklet

A jogilag releváns titok jelentősebb típusainak elhelyezkedése a private-public tengelyen

